

Dykova sbírka Satiry a sarkasmy (1905)

Bakalářská práce

Studijní program:

Studijní obory:

Autor práce:

Vedoucí práce:

B7507 Specializace v pedagogice

Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Markéta Pažoutová

Mgr. Hana Šimková, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury

Zadání bakalářské práce

Dykova sbírka Satiry a sarkasmy (1905)

Jméno a příjmení: **Markéta Pažoutová**
Osobní číslo: P18000379
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Zadávací katedra: Katedra českého jazyka a literatury
Akademický rok: **2019/2020**

Zásady pro vypracování:

Ve své práci se budu zabývat poetikou a interpretací sbírky Viktora Dyka Satiry a sarkasmy (1905). Budu se tedy soustředit na rytmickou výstavbu, instrumentaci verše, básnické figury a tropiku. V rámci interpretační kapitoly se zaměřím na nejdůležitější témata, motivy a zejména na roli satiry. Součástí práce bude též pojednání o historickém kontextu vzniku sbírky. Pozornost budu věnovat rovněž způsobu přepracování sbírky Satiry a sarkasmy pro její pozdější vydání ve Spisech Viktora Dyka. Závěrečný oddíl bude obsahovat syntézu dílčích poznatků z předchozích kapitol, pokusím se vystihnout provázanost jednotlivých složek Dykovy poezie a způsob, jakým je utvářena její významová rovina.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

Jazyk práce:

tištěná/elektronická

Čeština

Seznam odborné literatury:

- ČERVENKA, Miroslav, Sgallová, Květa, ed. a Holý, Jiří, ed. *Kapitoly o českém verši*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006. 283 s. Prameny k dějinám českého myšlení; 5. ISBN 80-246-1274-7.
- ČERVENKA, Miroslav. *Dějiny českého volného verše*. Brno: Host, 2001. ISBN 80-7294-015-5.
- PLECHÁČ, Petr –IBRAHIM, Robert (2013). *Databáze českých meter*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR. Dostupné z <<http://versologie.cz>>.
- DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha, 1905.
- DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: Topič, 1924.
- MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti (Melantrich).
- MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1.vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. 714 s. ISBN 80-85865-48-3.
- NOVÁK, Arne. *Viktor Dyk*. Praha: Fr. Borový, 1936. Postavy a dílo.
- JELÍNEK, Hanuš. *Viktor Dyk*. V Praze: Česká akademie věd a umění, 1932.
- HILAR, Karel Hugo. *Viktor Dyk*. Praha, 1910.
- VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2., rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. 465 s.

Vedoucí práce:

Mgr. Hana Šimková, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání práce: 30. listopadu 2019

Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2021

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

PhDr. Kateřina Váňová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. listopadu 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

6. dubna 2022

Markéta Pažoutová

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Haně Šimkové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá poetikou a básnickou sémantikou sbírky *Satiry a sarkasmy* (1924) Viktora Dyka. V první kapitole je sbírka zasazena do kontextu Dykovy tvorby a do historického kontextu české literatury. Druhá kapitola srovnává první vydání sbírky *Satiry a sarkasmy* (1905) s vydáním z roku 1924, které vyšlo ve *Spisech Viktora Dyka*. Následující kapitoly bakalářské práce se soustředí na analýzu Dykovy poetiky, tedy na rytmus verše, jeho instrumentaci, básnické figury a tropiku. Práce usiluje o postižení role jednotlivých složek poetiky ve významové výstavbě básnického textu. Práci uzavírá pokus o interpretaci sbírky *Satiry a sarkasmy* (1924).

Klíčová slova: Viktor Dyk, *Satiry a sarkasmy*, satira, kritika, ironie, verš, rytmus, rým, eufonie, básnické figury, tropika, básnická sémantika

Annotation

This bachelor thesis deals with poetics and poetic semantics of Viktor Dyk's collection of poems *Satires and sarcasms* (1924). In the first chapter, the collection is set into context of Dyk's literary work and into historical context of Czech literature. Second chapter compares first publication of collection from 1905 with second publication from 1924, which was published in *Collected works of Viktor Dyk*. Following chapters of bachelor thesis deal with analysis of Dyk's poetics, which means rhythm of verse, its instrumentation, figures of speech and tropes. This work strives for conception of role of each component of poetics in terms of semantic structure of poetic text. This bachelor thesis is finished with attempt to interpret the collection *Satires and sarcasms* (1924).

Keywords: Viktor Dyk, *Satires and sarcasms*, satire, criticism, irony, verse, rhythm, rhyme, euphony, figures of speech, tropes, poetic semantics

Obsah

Úvod	10
1. Život a tvorba Viktora Dyka	11
1.1. Studia Viktora Dyka	11
1.2. Dobový kontext a Dykova politická angažovanost	12
1.3. Literární tvorba Viktora Dyka	14
2. <i>Satiry a sarkasmy</i> (1905).....	17
2.1. Odlišnosti ve vydáních sbírky z let 1905 a 1924.....	18
2.2. Verš a rytmická výstavba sbírky <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924)	20
2.3. Instrumentace sbírky <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924)	25
2.3.1. Eufonie a kakofonie ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924)	25
2.3.2. Výstavba rýmu sbírky <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924).....	26
2.4. Básnické figury ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924)	28
2.5. Tropika a Dykův básnický jazyk ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924)	32
2.5.1. Tropika ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924)	33
2.5.2. Cizojazyčné výrazy ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924)	34
2.5.3. Frazémy ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924).....	36
2.5.3.2. Básně-dramata ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924).....	38
2.6. Interpretace sbírky <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924).....	40
2.6.1. Kompozice sbírky <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924).....	40
2.6.2. Nejvýznamnější témata a motivy ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924)	42
2.6.2.1. Kritika Rakousko-uherské monarchie, společenského a politického dění ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924)	43
2.6.2.2. Kritika literatury ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924).....	47
2.6.2.3. Kritika konkrétních autorů ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924)	50
2.6.2.4. Kritika amorálnosti ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924).....	54

2.6.2.5.	Kritika pasivity a nečinnosti národa ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924)	56
2.6.2.6.	Téma výzvy k bojovnosti ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924)	57
2.6.2.7.	Téma bezmoci a skepse ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924).....	59
2.6.2.8.	Téma strachu a smrti ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924)	61
2.6.2.9.	Méně frekventovaná témata ve sbírce <i>Satiry a sarkasmy</i> (1924)	63
3.	Závěr.....	64
4.	Seznam použité literatury	66
5.	Seznam použitých internetových zdrojů	68

Úvod

Bakalářská práce je rozdělena do tří hlavních oddílů. V prvním oddíle se věnuji životu a tvorbě Viktora Dyka. Zaměřuji se zejména na jeho politickou činnost, která zásadně ovlivňovala jeho tvorbu, především na jeho vývoj z individualisty v nacionalistu, jenž se následně promítá i do jeho básní. Dále se v této části zaměřuji na literární tvorbu tohoto básníka, zmiňuji její počátky a přibližuji, proč se například ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1905) věnuje určitým tématům.

Ve druhém oddíle práce se zaměřuji již na samotnou sbírku *Satiry a sarkasmy* (1905, druhé vydání 1924). V těchto kapitolách se zaměřuji na odlišnosti v obou vydáních a to nejen v kompozici a obsahu, ale i na rozdíly v oblasti metriky. Dále pracuji již jen s druhým vydáním sbírky z roku 1924 a analyzuji poetiku sbírky, tzn. rytmus verše, jeho instrumentaci, využití básnických figur a tropů. Všechny roviny Dykovy poetiky se snažím analyzovat v souvislosti s jejich rolí ve významové výstavbě Dykových *Satir a sarkasmů* (1924).

V posledním oddíle bakalářské práce se pokouším o interpretaci sbírky. Snažím se postihnout hlavní témata sbírky. Zaměřuji se zejména na kritiku Rakousko-uherské monarchie, politického dění a literatury. Věnuji se též roli satiry a ironie v Dykově poezii.

Tuto práci jsem tvořila zejména s pomocí publikace Jaroslava Meda *Viktor Dyk*, z níž jsem čerpala informace o Dykově životě, literární tvorbě a o vzniku sbírky. Dále jsem se opírala o *Slovník literární teorie* od Štěpána Vlašína nebo *Databázi českých meter* Versologického týmu ÚČL AV ČR.

1. Život a tvorba Viktora Dyka

V kapitole o životě Viktora Dyka čerpám především z publikace *Viktor Dyk* od Jaroslava Meda. Viktor Dyk se narodil 31. 12. 1877 v Pšovce u Mělníka a zemřel 14. 5. 1931 na ostrově Lopud v Jaderském moři. Byl českým básníkem, prozaikem, publicistou a dramatikem. Patřil mezi hlavní představitele anarchistických buřičů spolu s Františkem Gellnerem, Fráňou Šrámkem, Karlem Tomanem nebo Petrem Bezručem. Anarchističtí buřiči se jako skupina objevili na počátku 20. století, kdy upadal vliv lumírovců a vrcholila česká dekadence a symbolismus. Anarchističtí buřiči přestali používat abstraktní pojmenování a symboly a začali je nahrazovat přímostí a věcností. Dyk byl také signatářem Manifestu českých spisovatelů. V roce 1895 vyšly jeho první otištěné básně (*Moderní věřící*, *Není to nic a Otázky*), které byly vydány ve *Světozoru*. O rok později, tj. 1896, Dyk vydal první hru s názvem *Pomsta*, což byla jednoaktová hra, již na scéně uvedlo Intimní volné jeviště.¹

Dykův otec, Václav Dyk, byl váženým a vzdělaným občanem, což způsobovalo vznešenost i celé Dykovy rodiny. Tato skutečnost však nepříznivě ovlivňovala dětství nejen Viktora Dyka, ale i jeho sourozenců, o dva roky staršího bratra Ludvíka a o šest let mladší sestry Hedviky. Z důvodu vznešenosti celého Dykova rodu měl Viktor Dyk málo přátel a uchýloval se tedy spíše ke knihám, které mu nahrazovaly přátele a umožňovaly mu únik z reality. Jeho sečtěllost ovlivnila jeho tvorbu.²

1.1. Studia Viktora Dyka

Po obecné škole, ve které Viktor Dyk příliš nevynikal a která ho nebavila, začal chodit na gymnázium v Praze, jež navštěvoval i jeho starší bratr. Oba bratři bydleli u babičky z matčiny strany a právě tato žena (paní Patrovská) je intelektuálně ovlivňovala. Babička byla Dykovou rádkyní, průvodkyní Prahou a hlavně posluchačkou jeho básnických prvotin. Právě jí psal většinu dopisů z vídeňského vězení, kde byl za války vězněn. Pravý studentský život Viktora Dyka začal v roce 1888. Ani na gymnáziu Dyk nijak nevynikal, bavila ho ovšem historie. Měl štěstí, že se zde setkal s Aloisem Jiráskem, který se stal Dykovým nejoblíbenějším gymnaziálním učitelem a to platilo i na druhou stranu, tedy Dyk byl nejoblíbenějším Jiráskovým studentem. Jirásek gratuloval mladému básníkovi k jeho tvorbě a ve spisovatelství

¹ FROST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce. 1, A - G*. Praha: Academia, 1985, s. 643–644.

² MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 8–9.

ho plně podporoval. Až do Jiráskovy smrti v roce 1930 byli přátelé. Přednost před celkovým studiem dával Dyk jednotlivým oborům, zejména četbě, historii a od tercie na gymnáziu také politice. Po úspěšné maturitě na gymnáziu se po vzoru staršího bratra zapsal na Právnickou fakultu c. k. české Karlo-Ferdinandovské univerzity v Praze a stal příslušníkem *Moderní revue*, kde působili například Otokar Březina, Karel Toman, Antonín Sova nebo Fráňa Šrámek. V roce 1900 získal na právnické fakultě absolutorium a v roce 1905 definitivně ukončil svá studia, když úspěšně složil judiciální zkoušku.³

1.2. Dobový kontext a Dykova politická angažovanost

Zájem o politiku v Dykovi podnítl jeho starší bratr Ludvík, který byl zapáleným účastníkem pokrokařského hnutí. Díky knihám o pokrokařském hnutí se autor seznámil s hlavními body protipunktačního boje, s nimiž souzněl, a proto se záhy stal nadšeným stoupencem radikálních omladinářů. Ve své přednášce *Ovzduší mých studentských románů* k tomu Dyk řekl: „Byl bych však velmi nespravedlivý, kdybych nedodal, že prvé dispozice pro ztotožnění se s revolučním postojem omladinářské mládeže byly u mne dány literaturou.“⁴ V období Dykových studií se stal jeho otec centrálním ředitelem Lobkovického panství a v Lobkovickém sídle se také rodina usídlila. Jejich zahrada sloužila Viktorovi a jeho přátelům jako prostor k diskuzím a bouřlivým debatám ohledně nových čísel *Moderní revue*, *Nového kultu* nebo *Časopisu pokrokového studentstva*.⁵

V době Dykových studií procházela česká společnost velmi složitým vývojem, kdy se schylovalo k společensko-politické krizi, protože, slovy Josefa Svatopluka Machara, „všechno staré skonávalo a nové ještě nezačalo.“⁶ Docházelo k politické a třídní diferenciaci, hledaly se nové cesty v umělecké tvorbě i ve filosofii. České studentstvo silně zradikalizovalo a zpolitizovalo. Spory ve společnosti a politika českých studentů přitáhla také mládež, a to nejen z dělnických tříd, ale i tu maloměšťáckou. Z této situace vzniklo pokrokařské hnutí, jehož vznik byl podmíněn rozvojem národního opozičního hnutí proti vídeňské vládě. Dochází ke sporu mladočechů a staročechů.

Pokrokařské hnutí bylo názorově velmi různorodé, živelné a nejednotné, nemělo jednotný program a během celé jeho existence nebyl vydán žádný závazný a přijatý manifest.

³ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 10–12.

⁴ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 11.

⁵ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 12–13.

⁶ Machar in MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 13.

Celé hnutí spojovaly prakticky jen dva faktory: odpor proti dynastii a vídeňské vládě a protiněmecky orientovaný nacionalismus. Pokrokářské hnutí spontánně podporovalo mladočechy. Tato podpora jim následně pomohla vyhrát volby v roce 1891, kdy staročeši definitivně opustili politickou scénu. Pokrokářské hnutí bylo na vzestupu v letech 1889–1894. V roce 1889 začal vycházet *Časopis českého studentstva*, kde měli hlavní vliv a slovo realisté. Současně bylo zrušeno studentské sdružení nesoucí název Akademický čtenářský spolek, jež se přerodilo v Literární a řečnický spolek Slavia. Ten se stal novým střediskem a centrem studentské aktivity v devadesátých letech.

V roce 1890 se konala řada demonstrací kvůli útoku Karla Schwarzenberga na Husovu památku. Tyto akce zvedly studentské sebevědomí, což vedlo ke snaze vytvořit vlastní politický program. Tento program měl obsahovat jak sociální, tak politické požadavky. Vrcholu dosáhlo pokrokářské hnutí v roce 1893, který byl rokem protivládních demonstrací a bouří. Těch se účastnili jak pokrokářští studenti, tak dělnická omladinářská mládež. Demonstrace se týkaly hlavně boje proti šlechtě, největší akcí pak byla tradiční květnová pouť ke sv. Janu Nepomuckému změněná v masovou demonstraci. Přestože pokrokářské hnutí podporovalo mladočechy, naopak tomu nebylo z důvodu radikalismu pokrokářského hnutí, který se mladočeši snažili tlumit. V další masovou protivládní demonstraci se změnila Husovy oslavy.⁷

V této době byl Dyk aktivním členem pokrokářského hnutí a vášnivě vnímal veškeré dění okolo něj. V roce 1896, kdy básník nastoupil na univerzitu, se stal také členem spolku Slavia, hlavního střediska tehdejšího studentstva. Toto sdružení značně ovlivnilo jeho život a tvorbu. Dyk v něm působil jako mluvčí nováčků. Řešil se zde hlavně spor pojetí národní otázky, neboli rozpor mezi nacionalismem, za který bojoval bankéř a redaktor hospodářské rubriky v *Národních listech* Jaroslav Preiss, a internacionalismem, za nějž bojoval Dyk. Uskutečnil se volební zápas, jenž Dyk prohrál. Proti němu a jeho ideologii internacionalismu stál i jeho bratr Ludvík. Ten byl až šovinistickým nacionalistou. V této době spolu bratři nejednali jinak než písemně a veřejně. Spory ve Slavii vyústily v bouřlivé debaty v prosinci 1896. Po těchto debatách rezignovala většina členů výboru včetně J. Preisse. I přes snahu nováčků se rozpadající se Slavii nepodařilo zachránit, a to nejen z důvodu politických sporů, ale i kvůli finančním problémům.⁸

Rozpad Slavia znamenal i konečný rozpad pokrokářského hnutí. Z toho vznikly dvě politické strany – strana radikálně pokroková a strana radikálně státoprávní. V politice nadále existovaly neshody mezi socialismem, nacionalismem a realismem. Proto se řada lidí, včetně

⁷ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 13–17.

⁸ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 18–21.

Dyka, uchýlila k pomyslné čtvrté cestě, individualismu. Tu Dyk chápal jako střední cestu mezi socialismem a nacionalismem. Po roce 1897, kdy vypukly protiněmecké demonstrace, se Dyk obrátil k nacionalismu. Po zastřelení českého studenta německým v roce 1899 se Dyk snažil nastolit mír mezi českými a německými studenty. Tento projev ovšem přijali jen němečtí studenti a Dyk ho po roce odvolal.⁹

1.3. Literární tvorba Viktora Dyka

Viktor Dyk začal psát už jako dítě, satíře se věnoval od tercie na gymnáziu. V tomto ročníku také napsal svou první divadelní hru, *Vlast volnosti*. Většina prvních Dykových básnických pokusů nebyla nikdy otisknuta. Většinou se jednalo o básně milostného rázu, často tematizující smutek z neopětované lásky. První Dykova otisknutá báseň nesla jméno Moderní věřící. Oproti autorovým prvotinám je zde patrný jeho vývoj, kdy se proměňuje z romantického žáka v úsečného a stručného studenta. Z důvodu určité cenzury na gymnáziu (studenti neměli povoleno publikovat „plody ducha svého“) zveřejňoval Dyk své básně pod pseudonymem Viktor Souček. S pseudonymem se básník rozloučil hned po maturitě, kdy vydal svůj debut *A porta inferi*, kde Viktora Součka „pohřbívá“ v předmluvě a celou sbírku mu věnuje. Současně se Součkem v předmluvě pochovává i své mladické iluze a za jeho vysvobození z bran pekelných je třeba se pomodlit.¹⁰

V devadesátých letech vstupovali mladí básníci na scénu s odporem vůči všemu, co bylo zažité, tedy proti realismu, naturalismu, poezii lumírovců. Vše minulé pro ně znamenalo symbol zpátečnictví. Mladí spisovatelé, jejichž ideologie byla zakotvena v individualismu, se tedy snažili hledat nové umělecké směry, které by právě individualismus co nejlépe vystihovaly. Díky tomuto hledání se na konci 19. století vytvořil nový směr symbolistně dekadentní, pod jehož vlivem vystupoval i Dyk.¹¹

V tomto směru autor psal jeho první básnické knihy – *A porta inferi* (1897), *Síla života* (1898) a *Marnosti* (1900); prózy – *Stud* (1900) a *Huči jez a jiné prózy* (1903) i dramatické pokusy – *Pomsta* (1896; na scéně uvedlo Intimní volné jeviště), *Zcela vážný hovor* (1898) nebo například *Zlomek tragikomedie* (1903). Tyto literární počátky jsou částečně uzavřeným tvůrčím

⁹ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 22–23.

¹⁰ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 47–52.

¹¹ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 47.

obdobím, nicméně rozdíly mezi Dykovými jednotlivými tvůrčími obdobími nejsou nijak velké.¹²

Přestože sbírka *A porta inferi* byla hodnocena pozitivně, někteří kritici vznesli výtku, že je neucelená a nehotová. Dykova druhá sbírka, *Síla života* (1898), má už mnohem ucelenější podobu. Jedná se o deník básnickovy duše, která hledá sílu k životu. Už ve druhé Dykově básnické sbírce můžeme vidět jeho ironičnost, protože hlavním tématem sbírky je právě nedostatek síly. I v *Síle života* nalezneme prvky dekadence, je zde zřetelná melancholická únava, dekadentně stylizované siláctví a odcizenost lyrického subjektu.¹³ Právě v *Síle života* (1898) a v *Marnostech* (1900) můžeme pozorovat, i přes lyriku, ironičnost, jež je pro další Dykovu tvorbu typická.¹⁴

I přes dekadentní prvky v Dykově poezii nebyl typickým autorem dekadence. Nevytvářel osobitý imaginativní svět, ale zůstával v konkrétní realitě. Stejně tak subjektivismus nikdy nepřevážil Dykovu objektivitu. Ostatní autoři píšíci v dekadenci se snažili šokovat svým zájmem o tabu sexuálně erotické tematiky, což bylo bráno jako imorální. Na druhé straně Dyk měl zájem zejména o etické otázky a provokoval svou mravní odvahou. Celková mravnost básní ho spojovala s buřičskou generací a vzdalovala ho od dekadence. Během devadesátých let se Dyk přidal k *Moderní revui*, k níž inklinoval zejména kvůli nechuti k J. S. Macharovi a T. G. Masarykovi. I přes nelibost vůči Macharovi a realismu, ve kterém spisovatel tvořil, se Dykova básnická tvorba devadesátých let jeho dílu podobá, především svou rytmickou úsečností.¹⁵

Dykova próza v době vydání knihy *Huči jez a jiné prózy* měla blízko k symbolistně dekadentnímu programu. Nenese totiž pevnou dějovou osu a epická linka je mnohdy nelogicky přerušena lyrickými vsuvkami. Nicméně již zde jsou patrné prvky Dykovy „filozofie touhy“ a lakoničnost jeho dialogů. Na přelomu století (1900–1902) se Dykova próza štěpí do dvou směrů. V prvním z nich Dyk zůstává u stávajícího stylu tvorby, tedy symbolistně dekadentního směru. V druhé linii, jež je životnější, se autor více věnuje epice, psychologicky propracovává postavy a usiluje o objektivizaci. Tato linka začíná s povídkou *Stud* (1900) a směřuje ke *Krysaři* (1911–1912 pod názvem *Pravdivý příběh*, 1915 pod názvem *Krysař*).¹⁶

V tvůrčím období mezi lety 1910 a 1911 se Dyk silně přiklonil k novoklasicismu, což bylo nejvíce patrné na jeho díle *Krysař*. V novele není objektivní historický čas, vše se odehrává v mytickém časoprázdnu. Hlavní postava se vyznačuje mystičitou a transparentností, která

¹² MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 52.

¹³ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 54.

¹⁴ HILAR, Karel Hugo. *Viktor Dyk: essay o jeho ironii*. Praha: Dr. R. Brož, 1910, s. 11.

¹⁵ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 57–58.

¹⁶ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 63–64.

Dykovi umožnila osobitě ji utvořit. Tragika hlavního hrdiny tkví v jeho individualitě, jež se v novele rovná osamělosti. Postavy v *Krysaři* jsou tvořeny s osudovou jednoznačností, aniž by je někdo musel psychologicky analyzovat. Na co nejmenším prostoru se autor snažil dosáhnout co největšího uměleckého účinku, což se mu v díle daří. Skladba kapitol, jazykový i situační paralelismus, jazyková úsečnost – to vše tvoří z *Krysaře* umělecké prozaické dílo o konfliktu iluze a skutečnosti.¹⁷

¹⁷ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 155–160.

2. *Satiry a sarkasmy* (1905)

Básnická sbírka *Satiry a sarkasmy* vznikala mezi lety 1897–1905. Celé dílo je komponováno tak, aby zachycovalo co nejdéle Dykův vztah k dobové realitě. Sbíрка je rozdělena do dvou oddílů. V prvním oddíle je nejvíce patrná mladická nevázanost, proto v této části převažuje satira na určitá literární témata. Dyk ironizuje dekadenci (v básni *Pád dekadence*), vysmívá se anarchistické bohémě (báseň *Slavnostní scéna*) a neustále útočí na nezdravé a zažité poměry v literárním světě. Tvrdě zde odsuzuje bezpáteřnost a prospěchářství autorů i pyšné estétství, jež svou netečnou lhostejnost vůči současnému světu schovává pod plášť okázalé nadřazenosti. Současně zde autor kritizuje i vlastní dekadentní počátky. Ve sbírce se vyskytují také útočné básně na konkrétní jedince. Dyk zesměšňuje a kritizuje zejména Tomáše Garrigue Masaryka a Josefa Svatopluka Machara. Těm věnuje největší pozornost, útočí ale i na další osobnosti. Machara, na kterého má spisovatel spadeno nejvíce, ironizuje a zesměšňuje, nejpatrnější je to v básni *Tomu, jenž mě nazval Thersitem*. Dykova satira v prvním oddíle vrcholí souborem dvaceti tří vtipných a trefných „epitafů“, jimiž básník popsal své přátele i nepřátele. Nezdráhal se napsat ani epitaf o sobě samém.¹⁸

Ve druhém oddíle sbírky se Dyk oddaluje od své mladické nevázanosti a satiry inspirované potřebou dne. Právě kvůli tomu ztrácí první oddíl na aktuálnosti. V druhé části se Dykův pohled na skutečný svět prohlubuje a objektivizuje. Komičnost prvního oddílu ustupuje a je nahrazována kritickou negací. S tou autor útočí vášnivě na skutečnost, v níž žije. Už se méně zaměřuje na konkrétní osoby, píše spíše o obecných vlastnostech českého národa jako je netečnost a ospalost. Subjektivní rozhořčení nad společenskou bezperspektivností, které bylo typické pro první oddíl sbírky, zde Dyk spojuje se snahou po objektivnějším soudu. Ten vyjadřuje příměrem nebo alegorií.

Dykova tvorba vznikající v letech 1903–1905 (*Buřiči, Milá sedmi loupežníků*) se odklání od lyriky k epice a od subjektivních emocí k objektivním soudům. Tento proces je v *Satirách a sarkasmech* zdůrazněn i tím, že autor do sbírky přidal i básně ze svých dřívějších publikací, obzvláště ze sbírky *Marnosti*. Jedná se o básně, které vybočovaly obecně hodnotícím tónem z převážně subjektivně lyrického kontextu.¹⁹

¹⁸ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 82–84.

¹⁹ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 84–85.

2.1. Odlišnosti ve vydáních sbírky z let 1905 a 1924

V prvním vydání sbírky z roku 1905 chybí předmluva. Stat', která je otisknutá až ve druhém vydání a která měla být v prvním vydání právě jako předmluva, byla kvůli zpoždění otisknuta pouze v *Pokrokové revui* v roce 1905. Je nazvána Místo úvodu k Satirám a sarkasmům a samotné jí předchází příspěvek českého literárního kritika Miloše Martena, jenž vyšel v roce 1903 v časopise *Volné směry*. V předmluvě básník konstatuje, že je smutná doba jak v literatuře, tak v politice a je tedy dobou ideální pro psaní satiry: „Přicházela sterilní, omrzelá léta. A poněvadž byla doba, kdy je těžko nepsat satiru, počínaly se satiry psát...“²⁰ V pokračování předmluvy autor opěvuje mladost. Vnímá ji jako něco krásného, jako něco, v co lidé v dobách smutku věří. Autor sám o mladosti píše: „Nic není nemožné. Tož smáli jsme se v době, jež nebyla veselá.“²¹ Tvrdí, že jejich radost i bolest byla stejně bezprostřední. Dále v předmluvě kritizuje lidi, kteří si do úst berou kulturu: „Bylo by psát o tom zvláštní kapitolu; jsou to salonní estéti; posloucháte, veliká slova, zvučná slova; kultura sem, kultura tam, a při tom se dusíte; cítíte nějaký odporný puch; ta atmosféra je zkažena; lidé s kulturou v ústech dovedou býti intrikány, fariseji, pomlouvači. Nebylo by povinností těch, jimž záleží na kultuře (p. Marten má zde jistě zájem), vystoupiti proti tomuto tlachu o kultuře? Proti té prostituci slov, jež mají svou váhu? Proč máme tolik estétů a tak málo charakterních lidí?“²²

V předmluvě básník píše, co čtenáře v jeho sbírce bude čekat. Vyjadřuje se zde i ke kritice, s níž se setkal ohledně objektivity: „U satirika nelze právem hledat střízlivý, objektivní soud. Kdyby byl střízlivým a objektivním, nemohl by patrně psát satiry.“²³

V předmluvě k druhému vydání autor odkazuje na svou předmluvu, kterou napsal k prvnímu vydání. Píše, že nevýhoda, kterou je „potírati efemerní“, ještě vzrostla s dobou. Na tento popud tedy ze sbírky vyškrtl některé básně, jež byly příliš časového rázu nebo by byly pro své narážky nesrozumitelné. Dále z druhého vydání sbírky také vyřadil básně ze sbírky *Marnosti*, které byly zařazeny do prvního vydání. Naopak vydání doplnil o básně, jež nebyly v prvním vydání, ale pocházejí z doby vzniku sbírky. Toto doplnění mělo za úkol doplnění úplnějšího obrazu dřívějšího autorova období.²⁴

Jak už Dyk nastínil v předmluvě, většinu básní, které vyřadil z prvního vydání, vyřadil kvůli neaktuálnosti. Mezi tyto básně patří Pád dekadence (červen 1901), básně z podzimu 1901

²⁰ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 6.

²¹ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 6.

²² DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 8.

²³ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 9.

²⁴ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 6–13.

(Gerda, Legenda, Olymp a Ostruhy), Dvě písně z „Episody Tacitovy“ (1901). Všechny tyto básně byly vyřazeny z prvního oddílu sbírky a spojuje je rok vzniku.

Další odlišností je kompozice sbírky. První vydání, jak bylo již zmíněno, je rozděleno na dva oddíly. Druhé vydání, naproti tomu, má oddíly tři. Druhý oddíl je sestaven z „básní s hvězdičkou v obsahu“, jak o nich sám autor píše. Jedná se o básně, které nejsou zařazeny v prvním vydání, ale byly napsány v době, kdy sbírka vznikala. Ve třetím oddílu (v prvním vydání ve druhém) chybí básně Prosinec 1897, Jubilejní, Zpíváme si, hvízdáme si, A klidno vše. Stejně jako v prvním oddíle i tyto básně spojuje rok jejich vzniku. Všechny vznikaly mezi lety 1897 a 1898. Autor je tedy vyřadil pravděpodobně kvůli jejich neaktuálnosti. Dále byla vyřazena druhá polovina básně Slova noční. Tato část byla napsána v roce 1900 a autor ji vyřadil opět pro její neaktuálnost. Další tři básně (Země Chelčického, Píseň z Montblancu a Česká ukolébavka) autor vyřadil z druhého vydání, protože jsou původně z básnické sbírky *Marnosti*.²⁵

Jazyk je v obou vydáních totožný. Jednotlivé básně, které se ve vydáních shodují, autor neupravoval. Úprava druhého vydání tedy skutečně spočívá jen ve vyřazení jednotlivých, co se týká aktuálnosti nedostatečných, básní. Ve všech básních se objevuje úsečnost a přesnost, jež tvoří typický rys Dykovy tvorby.²⁶

V následující části kapitoly čerpám především z *Databáze českých meter ÚČL AV ČR*, kterou nalezneme na webových stránkách Versologického týmu. Vydání sbírky *Satiry a sarkasmy* se odlišují též v metrické a rytmičké výstavbě básní. V prvním vydání sbírky z roku 1905 jasně převažuje jambický verš, jenž se vyskytuje ve 36 básních. Dále se zde však objevují i jiná metra, například kombinace jambu a trocheje. Tento jev je patrný zejména v „epitafech“.²⁷ Nejméně se ve sbírce z roku 1905 vyskytuje daktyl, jenž je samostatně zastoupen pouze ve čtyřech básních a v kombinaci s jinými metry (jamb, daktylotrochej) se vyskytuje také pouze ve čtyřech básních. Autor využívá i trochej, který je zastoupen v pěti básních. Zbylé básně prvního vydání jsou na stránkách Versologického týmu definovány jako neurčené.

Ve druhém vydání je nejvíce patrný právě jambický verš, v němž je napsáno 60 básní. I ve druhém vydání jsou „epitafy“ nepozměněny a stejně jako v prvním vydání jsou tedy psány kombinací jambu a trocheje. Ostatní metra jsou zastoupena ve sbírce jen málo. Daktylem jsou

²⁵ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924. DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: Tiskové a vydavatelské družstvo „Samostatnosti“, 1905.

²⁶ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924. DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: Tiskové a vydavatelské družstvo „Samostatnosti“, 1905.

²⁷ Všechny „epitafy“ jsou psané jambem s výjimkou posledního verše, uzavírajícího každý z nich: „Světlo věčné ať mu svítí!“. Ten je psán veršem trochejským.

napsány čtyři básně, trochejem pět, kombinací daktylu a jambu nebo daktylotrochejem pět. I v tomto vydání se vyskytují neurčené básně, i zde je ale patrný pokles, jako neurčených je ve sbírce z roku 1924 sedm básní

Většinu básní, skládajících se z více částí, označených římskými číslicemi, se autor snažil psát v jednotném rytmu. Jedná se o básně Scény „z české komedie“, Pan Poslanec, Oněgin čili závorkovější balada, Kapitola z konkrétní logiky (u této básně došlo v druhém vydání k drobné změně v názvu – Kapitola – Kapitoly), Zlý vítr, Slova noční, Trilogie, Dvě silhouetty a Sen. Některé tyto básně můžeme vidět už prvním vydání (Scény „z české komedie“, Pan poslanec, Kapitoly z konkrétní logiky, Slova noční a Dvě silhouetty), ve druhém vydání čteme buď některé jejich části, nebo nově přidané básně (Oněgin čili závorkovější balada, Zlý vítr a Trilogie). Mezi složené básně psané pouze jambickým metrem řadíme básně Pan poslanec, Oněgin čili závorkovější balada, Zlý vítr, Trilogie a Dvě silhouetty. Pouze trochejem je psaná báseň Kapitoly z konkrétní logiky. V daktylském metru básník napsal báseň Sen. Ve sbírce se vyskytují i složené básně, které ale autor nenapsal stejným metrem. Mezi tyto patří Scény „z české komedie“ (I. Scéna v předsíni – trochej, II. Scéna redakční – jamb, III. – jamb) a Slova noční (I. – daktyl a jamb, II. – jamb). Další básní, která je rozdělena na více částí, je báseň Tomu, jenž mne nazval Thersitem. Tato báseň je psaná jambickým metrem a je specifická v tom, že je jako jediná číslována arabskými číslicemi.²⁸

2.2. Verš a rytmická výstavba sbírky *Satiry a sarkasmy* (1924)

Jak již bylo zmíněno v kapitole o odlišnostech ve vydáních, sbírka *Satiry a sarkasmy* (1924) je napsaná především jambickým veršem. Mimo to se ve sbírce objevují také trochej, daktyl, daktylotrochej nebo kombinace jambu s trochejem v „epitafech“ (na posledním verši). Většina básní má pravidelný rytmus. Častý pravidelný rytmus spolu s pravidelným rýmem navozuje dojem výsměšných satirických písní. Takovouto píseň uvádím též níže v ukázce.

Ve studii Roberta Kolára Verš a žánr. Skica k předválečné tvorbě Viktora Dyka publikované v časopisu *Slovo a smysl* se dočteme, že Dyk ve své předválečné tvorbě, do níž spadá i první vydání sbírky *Satiry a sarkasmy*, využívá zejména pětistopý jambický verš.²⁹ Mimo to poukazuje na vyšší podíl jednoslabičných incipitů oproti víceslabičným, procentuálně

²⁸ PLECHÁČ, Petr, IBRAHIM, Robert. *Databáze českých meter*. [online] [vid. 14.1.2021] Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2013.

²⁹ KOLÁR, Robert. Verš a žánr. Skica k předválečné tvorbě Viktora Dyka. *Slovo a smysl*. [online] [vid. 16.2.2022] Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2021, 37(18), s. 30.

63 % jednoslabičných incipitů oproti 37 % víceslabičných incipitů.³⁰ Dále se Kolár ve své studii zabývá procentuálním zastoupením veršových přesahů ve tvorbě Viktora Dyka. Ačkoliv jsou přesahy pro satiru poměrně typické, autor studie dochází k závěru, že Dyk přesahů využívá minimálně (pouze v 8 % básní ve sbírce *Satiry a sarkasmy*) z důvodu vyvolání úsečnosti tak typické pro jeho satirické básně.³¹

Ukázkou rytmické výstavby verše uvádím báseň Píseň nového kursu:

Píseň nového kursu

V shroucené v prach se kácím pýše.

Xxx X x Xx Xx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

Hřích odpusť, Kriste Ježíši!

X Xx Xx Xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

Každý už dneska román píše:

Xx x Xx Xx Xx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

já pouze román nepíši.

x Xx Xx Xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

S notesem tlustým po ulicích

X x x Xx Xxxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

jde gymnasta okolo.

X Xxxx Xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

³⁰ KOLÁR, Robert. Verš a žánr. Skica k předválečné tvorbě Viktora Dyka. *Slovo a smysl*. [online] [vid. 16.2.2022] Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2021, 37(18), s. 39, tab. 2.

³¹ KOLÁR, Robert. Verš a žánr. Skica k předválečné tvorbě Viktora Dyka. *Slovo a smysl*. [online] [vid. 16.2.2022] Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2021, 37(18), s. 41, tab. 7.

Ve volných svojích okamžicích,

X xx Xx XXX

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

skizzuje román piccolo.

XXX Xx XXX

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

V svých něžných loktech román hýčká

x Xx Xx Xx Xx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

úrodná slečna Helena.

XXX Xx XXX

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

Románek píše prababička

XXX Xx XXXX

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

na svoje stará kolena.

XXX Xx XXX

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

V shroucené v prach se kácím pýše.

XXX X x Xx Xx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

Hřích odpusť, Kriste Ježíši!

X Xx Xx XXX

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

Každý už dneska román píše:

Xx x Xx Xx Xx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

já pouze román nepíší!

x Xx Xx XXX

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

Té éry prorok netknut jedem,

x Xx Xx Xx Xx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

čas přesně sobě vyměří.

X Xx Xx Xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

Román on píše před obědem

Xx X Xx X xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

a druhý píše k večeři.

x Xx Xx Xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

Po nových dojmech vzor jsa honce

X xx Xx X x Xx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

– pastýři, pozor na ovce –

Xxx Xx Xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

ten třetí píše v Unionce

x Xx Xx Xxxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

a čtvrtý zase v Tůmovce.

x Xx Xx Xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

V shroucené v prach se kácím pýše.

Xxx X x Xx Xx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

Hřích odpust', Kriste Ježíši!

X Xx Xx Xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

Každý už dneska román píše:

Xx x Xx Xx Xx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

já pouze román nepíši.

x Xx Xx Xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

Po vhodné látce shon je prudký

X xx Xx X x Xx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

a píše – vtom je zápletka! –

x Xx X x Xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

tercián román prostitutky,

Xxx Xx Xxxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

světice román baletka.

Xxx Xx Xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

A čtenář ruku tiskne k čelu,

x Xx Xx Xx Xx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

přihloupě ústa otvírá:

Xxx Xx Xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

Hle, tolik je tu spasitelů! –

x Xx X x Xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄W₄

A prosa při tom umírá...³²

x Xx X x Xxx

W₀S₁W₁S₂W₂S₃W₃S₄

³² DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 110–111.

V ukázce můžeme pozorovat, že se jedná o čtyřstopý jamb, který je typický pro Dykovu ranou lyrickou tvorbu.³³ Báseň má 9 slok o čtyřech verších, to znamená 36 veršů. Pravidelně se zde vyskytuje střídavý rým. Stejně tak se střídá i ženská a mužská klauzule, v básni je tedy osmnáct ženských a osmnáct mužských klauzulí. První strofa tvoří refrén básně.

2.3. Instrumentace sbírky *Satiry a sarkasmy* (1924)

Pojem instrumentace verše můžeme chápat podle Červenkovy definice, již nalezneme v jeho *Dějínách českého volného verše*: „instrumentace hlásková – umělecké využití konfigurací hlásek a hláskových skupin nebo posunů v jejich četnosti. Pro označení opakování hlásek ve vztahu k veršovému členění a rytmu se tu užívá pojmenování eufonie, to však se běžně vztahuje jen na hlásková seskupení ladná, příjemná. K hláskové instrumentaci je nutno počítat i výběr a uspořádání hlásek vedoucí k zvukovým efektům nelibým (kakofonie), k napodobení reálných zvuků apod. Hláskově podobná slova uvádí poezie i do vztahů významových.“³⁴ Viktor Dyk, jakožto satirik a kritik, využívá ve svých básních často kakofonii, a to pro zdůraznění svého nesouhlasu se společností a umocnění své kritiky literatury nebo jednotlivců.

2.3.1. Eufonie a kakofonie ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Kakofonii Dyk vytváří zejména za pomoci hlásek „r, s, ř, š, z“ atp. Příkladem mohou být první a poslední strofa básně *Jiná píseň pro mládence a panny a jich srdce*.

Jiná píseň pro mládence a jich srdce

Slyš, národe, co těžko říci,

a pokřižuj se třikrát!

Karásek rytíř ze Lvovic

živé i mrtvé vykrad ‘.

[...]

³³ ČERVENKA, Miroslav, SGALLOVÁ, Květa a Jiří HOLÝ, ed. *Kapitoly o českém verši*. Praha: Karolinum, 2006, s. 73.

³⁴ ČERVENKA, Miroslav. *Dějiny českého volného verše*. Brno: Host, 2001, s. 240.

Je hoden smrti tento muž.
S ním rychle k popravišti.
Když kradu, tedy kradu už
přítomné a ne příští.³⁵

Kakofonii autor využívá v celé sbírce často. Viktor Dyk svými básněmi posuzuje postoje jiných lidí, společnost a osoby samotné a pro takovou kritiku je kakofonie vhodným výrazovým prostředkem.

Ve sbírce hraje ovšem roli též eufonie. Tu autor vytváří často pomocí libozvučných hlásek „l, m, n“, ale také kombinací dalších souhlásek, samohlásek a dvojhlásek.

Nejčastěji se eufonie vyskytuje v prvních slokách jednotlivých básní a postupnou gradací kritiky a nelibosti se mění v kakofonii. Příkladem eufonie ve sbírce může být první strofa básně Kandidatura. V této básni si také můžeme všimnout kontrastu mezi eufonií a kakofonií v pátém verši (vyznačeno kurzívou). V básni vyznačuji eufonické samohlásky podtržením a souhlásky tučně. Na posledním verši nalezneme epizeuxis sloužící ke zdůraznění samotné kandidatury lyrického subjektu.

Kandidatura

Jsem to, co mužem z lidu slove.
K vám přicházím, ó, voličové,
jen já znám dobýt český stát.
Zásady nestojí mi v cestě,
mám zdravý orgán, pádné pěstě.
Jsem kandidát, jsem kandidát!³⁶

2.3.2. Výstavba rýmu sbírky *Satiry a sarkasmy* (1924)

V podkapitole o výstavbě rýmu se opírám o *Slovník literární teorie* od Štěpána Vlašína. Viktor Dyk užívá napříč celou sbírkou pravidelný rým, který je, spolu s dalšími, výrazným

³⁵ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 91–92.

³⁶ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 112.

eufonickým prvkem sbírky. Některé rýmující se dvojice slov zvukově podporují dojem úsečnosti, která je pro Dykovu satirickou tvorbu typická.

Nejčastěji se ve sbírce vyskytuje střídavý rým abab, dalším v pořadí co do četnosti je sdružený rým, který je nejvýraznější v „epitafech“. Dalším poměrně často zastoupeným rýmem je střídavý rým se schématem abab cdcd. Kromě těchto rýmových schémat se ve sbírce vyskytuje také pevná forma italského sonetu, například v básni Zlý vítr. Báseň autor napsal téměř celou alexandrinem s rýmovými schématy abab, aax.

Častým rýmem je rým dostačující (chudý), ve kterém se „shoduje pouze rýmová podstata.“³⁷ Nalezneme ho například v básni Píseň nového kursu, kde v páté strofě čteme na druhém a čtvrtém verši slova „vyměří x večeří.“³⁸ Ve sbírce se objevuje též bohatý rým, v němž je „zvukový rozdíl rýmujících se stran omezen na minimum.“³⁹ Takovým případem je báseň Didaktika, kde se v patnácté strofě na prvním a třetím verši rýmují slova „klidu x Lidu.“⁴⁰ Nalézáme také absolutní rým, například v básni Píseň nového kursu v každém refrénu na prvním a třetím verši ve slovech „pýše x píše.“⁴¹ Kromě výše zmíněných rýmů se ve sbírce vyskytuje také rým exotický, například v básni Poučná píseň pro mládence a panny, zvláště pro Mithridata, kde ve třetí strofě čteme rým „lety x toaletty“⁴² v prvním a třetím verši. Pro satirickou poezii je typický také rým jadrný, který i Viktor Dyk ve svém díle využívá. Příkladem jadrného rýmu může být poslední strofa v básni Kandidatura. Jadrný rým se vyznačuje „rýmem mezi dvěma slovy s významovým napětím.“⁴³

Kandidatura

Že změnilo se vaše **city**?

Já myslím vždy dle **majority**.

Parlament rozbít třeba snad?

Zásady nestojí mi v cestě,

mám zdravý orgán, pádné pěstě.

Jsem kandidát, váš kandidát!⁴⁴

³⁷ VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 329.

³⁸ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 110.

³⁹ VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 328.

⁴⁰ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 141.

⁴¹ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 110.

⁴² DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 19.

⁴³ VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 329.

⁴⁴ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 113.

Posledním příkladem druhu rýmu, který bych ráda zmínila, je rým holý (ocasatý), jež můžeme identifikovat v básni *Píseň Poetova*, kde na posledním verši první, druhé a třetí strofy čteme slova „potichu“ nebo „bez hříchu“. Příkladem uvádím třetí strofu.

Píseň Poetova

Soudruhů hloupost, puch dnů shnilý
nám v sebe víru nezakalí.
My o ničem jsme nemyslili
a nikomu se nesmáli.
Jen potichu, jen potichu,
bahno se pozná po čichu.
My plazíme se po břichu
potichu!⁴⁵

Mimo holý rým se v této ukázce objevuje také epizeuxis a epifora (vyznačena kurzívou), které mají patrně umocnit dojem ustrašenosti v básni kritizovaných osob.

2.4. Básnické figury ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Viktor Dyk ve své sbírce využívá zejména zvukové básnické figury. Nejvýrazněji užívanými zvukovými básnickými figurami v celé sbírce jsou refrény, anafory a občas aliterace. Všechny zvukové figury využívající opakování slov Viktor Dyk využívá ponejvíce ke zdůraznění, často v kombinaci s exklamací.

Refrén se objevuje v celé sbírce, příkladem může být báseň *Quo-usque zpívá*, ve které se shoduje první, třetí, pátá, sedmá a desátá strofa. V básni *Quo-usque zpívá* autor kritizuje především stav českého divadla. Samotný název lze z latiny přeložit jako „jak dlouho ještě“. Refrémem zdůrazňuje snahu dramatiků napsat hru pouze pro její existenci, nikoliv pro její přínos literatuře a divadlu. Můžeme říci, že touto básní autor kritizuje neodbornost a nezpůsobilost divadelní společnosti, jmenovitě Gustava Schmoranze, který od roku 1900 do roku 1922

⁴⁵ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 43.

působil jako ředitel Národního divadla,⁴⁶ Jaroslava Kvapila, jenž od roku 1900 působil jako literární poradce činohry Národního divadla⁴⁷, Evžena Viesnera, umělce Národního divadla⁴⁸ nebo Dr. Ladislava Klumpara, zakladatele Společnosti Národního divadla.⁴⁹

Dalším příkladem může být výše citovaná báseň *Píseň nového kursu*, kde se opakuje první, čtvrtá a sedmá strofa. Celá báseň kritizuje fakt, že román v dnešní době píše kdokoliv a z toho důvodu ztrácí literatura na kvalitě. V refrénu lyrický subjekt zdůrazňuje, že on sám román nepíše, čímž dává najevo, že on se daného „zevšedňování“ románu neúčastní.⁵⁰

Anafora je nejvíce patrná v básni *Kalný den*, kde se ve třetí sloce na pátém až desátém verši opakuje předložka „na“. V příloženém příkladu zvýrazňuji. Pomocí anafory autor graduje hlavní myšlenku zoufalství nad věcmi, které si národ slíbil a které nesplnil.

Kalný den

Nikdy tak nade mnou nešuměl les.
Do nitra stoupá mi pomalu děs,
zoufalý, tragický stromů žal
ze hrobek mrtvé vyvolal:
na slova myslím dávno dořeknutá,
na něžná hnutí dávno pomínutá,
na poctivost, jež dávno vzbouřila se,
na heroy, již dávno zašli v masse,
na pyšné sny, z nichž dávno trosky zbyly,
na čisté ruce, jež se pošpinily...⁵¹

Další básní, která obsahuje anaforu, je například báseň *Pan poslanec*, v níž se anaforicky vyskytuje zájmeno „kdo“ na téměř každém lichém verši a uvozuje otázku, současně je na každém sudém verši repetitivně opakována odpověď „Pan poslanec.“⁵² Autor touto básní

⁴⁶ ČERNÝ, František. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, 2000, s. 244.

⁴⁷ ČERNÝ, František. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, 2000, s. 161.

⁴⁸ Online archiv Národního divadla. *Národní divadlo: Eugen Wiesner* [online]. Praha: Národní divadlo, 2020.

⁴⁹ KVAPIL, Jaroslav. *O čem vím: sto kapitol o lidech a dějích z mého života*. Praha: Orbis, 1932. s. 492.

⁵⁰ Ačkoliv v básni *Píseň nového kursu* lyrický subjekt psaní románů odsuzuje a podotýká, že on sám romány nepíše, pravdou je, že autor sám několik románů napsal, například román *Konec Hackenschmidův*, který byl vydán v roce 1904, tedy před vznikem této básně.

⁵¹ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 178.

⁵² DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 114–115.

odsuzuje vedení státu, vzhledem k historickému kontextu se jedná o kritiku Rakousko-Uherské monarchie. Ptá se, kdo je zodpovědný za vše, co se v Rakousko-uherské monarchii děje a poukazuje na viníka – pana poslance, který by mohl být metonymií pro celý vládní aparát.

Aliterace se spolu s epanastrofou a anaforou vyskytuje v básni *Záhony zdobné, korektní*. V příložené ukázce znázorním aliteraci tučně, epanastrofu podtržením a anaforu kurzívou. Slovem *korektní* zde autor poukazuje na absurditu pravidel a dobové morálky, které platily za směřodátne v době Rakouska-Uherska. Naznačuje, že každé porušení pravidel se trestá, a proto je lepší se mu vyvarovat.

Záhony zdobné, korektní

Záhony zdobné, korektní,
*Korektně kvete **květ** a svadá.*
Korektně mráčky jdou a sní,
korektní celá promenáda.
Úsměv je plachý, zaleklý.
Nad hlavou stála jakás tíž.
Radosti kamsi utekly.
– – Svým mládím ty se procházíš!⁵³

Kromě výše zmíněných figur se ve sbírce objevuje také epizeuxis, jež se vyskytuje v básni *Krkavec čeká v důvěře*, a to na třetím verši první sloky. O své hlavě se lyrický subjekt vyjadřuje poměrně distancovaně. Báseň vyjadřuje jeho stud ze skutečnosti, že se stal kvůli žoldu vrahem a lupičem, čímž zrazuje svou lidskost a stává se zaprodancem, čehož lituje. Zároveň veršem „a snad se dočká“ vyslovuje očekávání trestu.

Krkavec čeká v důvěře

Krkavec čeká v důvěře
a snad se dočká.
Má **hlava hlavou** žoldnéře,
skoro ne člověka.

⁵³ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 162.

Má hlava! Čeká. Zkoumá ji
pták černý opodál.
Mně žold jen proto dávají,
že vše jsem zaprodal.⁵⁴

Využíváním zvukových básnických figur autor zintenzivňuje vyznění významu svých veršů. (žoldněře, ...“) Dyk hojně využívá také apokopy, tedy zkrácené tvary slov, s nimiž pracuje zejména pro zachování rytmu a případně rýmu jednotlivých slok.

Dalšími básnickými figurami, jež autor v díle využívá, jsou figury významového rozporu, zejména paradox a oxymóron. Paradox je výrazně zastoupen v básni Fragment z „Dona Quijota v Čechách“, kde jej můžeme vidět v první, devatenácté a dvaadvacáté strofě. Paradoxy autor často v básních zvýrazňuje sémantický rys satiry a kritiky.

Fragment z „Dona Quijota v Čechách“

**Ač člověk vlastně mrtev jest,
přec ledaco se doví.**

Až v záhrobí mi přišla zvěst
o pozdním potomkovi.

...

Vždyť psal jsem černé na bílém:
chybil jste, pane Theere.

**Já nejsem sice uražen,
však přece mne to žere.**

...

Musy mne štědře žehnały
nejskvělejšími dary.

**Já vynalezl nový sloh,
a ten je vlastně starý.⁵⁵**

⁵⁴ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 200.

⁵⁵ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 31, 34.

Další využívanou figurou je oxymóron, které můžeme vidět v básni *Balada* na prvním verši první strofy „**Noc bílá** je... a měsíc sní“.⁵⁶ První verš nás s využitím oxymóra uvádí do zvláštního snu, což indikuje začátek třetího verše „sen bizarní, ...“

V básních se vyskytují také slovosledné figury, zejména inverze. Příkladem uvádím báseň *Sen dramatikův*, kde se inverze vyskytuje ve druhé strofě ve třetí verši „ – *O banalitě autorově* svědčí, “, nebo jedenáctém verši „ – *Scén postup* k smrti zdlouhavý – “⁵⁷. Inverzi autor využívá k podtržení významu předsunutých slov.

Autor ve sbírce pracuje také s myšlenkovými figurami, například s řečnickou otázkou, apostrofou nebo exklamací. Apostrofu nalezneme například v patnácté strofě básně *Poučná píseň pro mládence a panny*, zvláště pro *Mithridata*, kde autor na prvním verši oslovuje sám sebe „*Viktore Dyku, hlupáku*“⁵⁸. Celá báseň je satirickou kritikou Josefa Svatopluka Machara, a vzhledem k tomu, že Dyk se Macharovou poezií nejprve inspiroval a následně ji začal kritizovat, důležitou roli zde hraje též sebeironie.

Příkladem exklamace může být poslední verš čtvrté strofy básně *Didaktika* „*Čerta! To tvůj kus má být?!*“⁵⁹ Celá báseň upozorňuje na riziko psaní divadelních her, jelikož ty se mohou setkat s kritikou nejen v psané podobě, ale i v té inscenované. Toto zvolání značí autorovo rozhořčení nad zkouškami divadelních her, které se často vzdalují originální divadelní hře z pera samotného autora.

Řečnickou otázku Dyk využívá například v básni *Replikou*, kde se řečnické otázky vyskytují ve všech strofách. Autor je podle mého názoru využívá s ironickým podtónem jako provokaci.

2.5. Tropika a Dykův básnický jazyk ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Pojem tropika můžeme podle Vlašínovy definice ze *Slovníku literární teorie* chápat jako: „souborné označení pro metaforu, metonymii a ironii a pro všechny jejich druhy a účelové odrůdy. Všem tropům je společné užívání slova ve víceméně nezvyklém, „přeneseném“ významu, který vyplývá jen z konkrétního kontextu.“⁶⁰

⁵⁶ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 119.

⁵⁷ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, 1924, s. 51.

⁵⁸ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 21.

⁵⁹ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 139.

⁶⁰ VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 393.

Viktor Dyk ve své sbírce užívá obrazných pojmenování ke kritice nejen dalších autorů a jejich děl, ale i Rakousko-uherské monarchie nebo například sebe samého. Mimo tropiky užívá i specifický básnický jazyk, jenž se vyznačuje kromě cizojazyčných výrazů také osobitě užívanou interpunkcí. Specifičnost básnického jazyka spočívá u Viktora Dyka zejména ve využívání francouzských výrazů a interpunkčních znamének (pomlček nebo závorek), s nimiž autor pracuje například místo uvozovek pro uvození přímé řeči. Dyk ve své sbírce také používá apostrofy.⁶¹

2.5.1. Tropika ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Nejčastěji užívanými tropy ve sbírce jsou ironie a hyperbola. Dále básník pracuje se sarkasmem. Tato obrazná pojmenování autor využívá k satirické kritice, jež je typická pro celou sbírku.

Ironii můžeme nalézt v básni Pozvání k předplacení na posledním verši druhé strofy „Co moderní, vždycky je pěkné!“⁶² Básník těmito verši jasně vyjadřuje myšlenku, že nové a moderní ne vždy znamená pěkné. Dalším příkladem ironie může být báseň Scény z „české komedie“, II. Scéna redakční, kde ve čtvrté strofě promlouvá spisovatel Albert Vyskočil: „jsou velcí (ač já větší jsem).“⁶³ Vzhledem k tomu, že strofa ani báseň není psána zmiňovaným autorem, ale Viktorem Dykem, můžeme tento verš chápat jako ironický výsměch velikosti oněch spisovatelů (kromě Alberta Vyskočila se jedná také o Karla Huga Hilara a Adolfa Velhartického).

Hyperbolu nalezneme například ve II. epitafu věnovaném Arnoštu Procházkovi na šestém verši „nic nestvořil, než tisíc pseudonymů“⁶⁴. Dalším příkladem hyperboly můžeme uvést báseň Po letech v domě, kde hyperbolu nalezneme na pátém verši první strofy „Mne kleteb pálí tisícero“⁶⁵.

Dalším tropem je sarkasmus, který, stejně jako ironie, provází celou sbírku. Příkladem uvádím báseň Dopis ve dvaadvacáté strofě na posledních dvou verších „Objímám vaše kolena,

⁶¹ Apostrof, m. neživ, řídčeji také odsuvník, je interpunkční znaménko psané pomocí interpunkční čárky posunuté k hornímu okraji písmen na řádku (´). V některých textech, zejména v poezii, se apostrofem může (avšak nemusí) naznačovat vypuštění hlásky na konci slova.

Internetová jazyková příručka [online] (2008–2021). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.

⁶² DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 28.

⁶³ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 69.

⁶⁴ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 54.

⁶⁵ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 167.

/ Hladíčku! Spasiteli!“⁶⁶ Vzhledem ke kontextu nejen básně, ale i celé sbírky, v níž Dyk Hladíka opakovaně kritizuje, můžeme předpokládat, že slovo „spasiteli“ je míněno značně sarkasticky.

Kromě výše zmíněných obrazných pojmenování autor ve své sbírce používá také metaforu a metonymii. Nejvýrazněji zastoupeným tropem této skupiny je právě metafora. Tu nalezneme například v básni Fantastická povídka na druhém verši páté strofy: „k té dámě s mnoha nároky.“⁶⁷ Tato „dáma“ je v dané básni metaforou pro múzu. Dalším příkladem metafory může být verš „My jsme ti blaničtí rytíři,“⁶⁸ z básně Pozvání k předplacení (jedenáctá strofa, první verš). Blaničké rytíře Dyk používá jako metaforu k autorům, kteří, stejně jako blaničtí rytíři usilují o záchranu národa, usilují o záchranu české literatury. Vzhledem k ironičnosti celé sbírky je označení „blaničtí rytíři“ použito ironicky.

Ve sbírce básník pracuje také s metonymií. Příkladem uvádím báseň Kandidatura, v jejíž druhé strofě na třetím verši čteme „Je třeba, aby rozum vlád.“⁶⁹ „Rozumem“ autor metonymicky vyjadřuje člověka, který bude myslet během vládnutí racionálně. I u této básně, jež vyjadřuje postoj zdánlivě vhodného člověka pro řízení státu, můžeme předpokládat, že je míněna ironicky. Dalším příkladem může být báseň Na poslední stránku, v níž ve druhé sloce na posledních dvou verších můžeme vidět „Vyčítat nechci si / své založené ruce.“⁷⁰ V tomto příkladu jsou „založené ruce“ metonymií pro nečinnost.

Poslední obrazné pojmenování, jež se ve sbírce vyskytuje, je personifikace. Tu nalezneme například v básni Děťství velkého muže na třetím verši první strofy „jak vítr praví ku mraku.“⁷¹ Dalším příkladem může být báseň Píseň o memoirech, kde v první strofě na třetím verši čteme „Čas vážný je: i tráva váhá růsti“⁷².

2.5.2. Cizojazyčné výrazy ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Jak již bylo zmíněno, Viktor Dyk ve své sbírce používá francouzské výrazy, které prostupují celou sbírku. Francouzské výrazy v Dykově poezii často slouží k vytvoření exotického rýmu. Podle mého názoru k nim autor inklinuje zejména kvůli faktu, že uměl francouzsky velice dobře a sám překládal francouzská díla, a to zejména prokletých básníků – Paula Verlaina a Charlese Baudelaira. Současně Dyk využívá francouzských výrazů k posílení

⁶⁶ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 131.

⁶⁷ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 24.

⁶⁸ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 29.

⁶⁹ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 112.

⁷⁰ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 186.

⁷¹ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 17.

⁷² DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 48.

výsměšnosti básní, kdy pracuje se vznešeně znějící francouzštinou v kontrastu s významem svých veršů. Příkladem může být báseň Poučná píseň pro mládence a panny, zvláště pro Mithridata, kde básník používá opakovaně výraz „en passant“⁷³ a to ve čtvrté a dvanácté sloce. En passant, francouzsky mimochodem, autor využívá pro sdělení zdánlivě nedůležité poznámky, pomocí níž se ale vysmívá v konkrétním případě Josefu Svatopluku Macharovi. Výraz „toiletty“⁷⁴ (fr. oblékání) autor použil jednak pro vytvoření exotického rýmu, jednak pro, podle mého názoru, sarkastickou, metaforicky vyjádřenou, poznámku ohledně změny Macharovy poetiky. Tuto změnu Dyk následně komentuje jako nevydařenou. Ukázkou uvádím třetí a čtvrtou sloku dané básně, francouzské výrazy zvýrazňuji.

Poučná píseň pro mládence a panny, zvláště pro Mithridata

To bylo za dnů mladosti,
tak před patnácti lety,
kdy Machar z pouhé bujnosti
své měnil **toiletty**.

(**En passant** zmínka: Tragicky
pak skončil případ celý,
zbyl jediný háv lyrický,
a ten je ošumělý.⁷⁵

Francouzské výrazy se objevují i v „epitafech“ a to například v epitafu Alfonse Bresky (VII. epitaf), kde je na pátém verši výraz „maltraitoval“⁷⁶ (maltraiter – fr. týrat, morfologicky adaptované, počeštěné sloveso). Autor se pravděpodobně vysmíval dílu Alfonse Bresky *V zajetí trpaslíků*. Na devátém verši nalezneme spojení „fait accompli“⁷⁷, z fr. hotová věc.

U Tomáše Garrigue Masaryka (XIV. epitaf) se vyskytuje výraz „j'accuse“⁷⁸ (fr. žaluji) podle dopisu Émile Zoly francouzskému prezidentovi. Masarykův epitaf by mohl naznačovat, že stejně jako Émile Zola napsal otevřený dopis francouzskému prezidentovi s žádostí o

⁷³ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 19, 21.

⁷⁴ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 19.

⁷⁵ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 19.

⁷⁶ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 56.

⁷⁷ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 56.

⁷⁸ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 59.

propuštění politického vězně Dreyfuse⁷⁹, T. G. Masaryk se snažil politickými prostředky docílit spravedlivého zacházení od rakousko-uherských mocnářů.

U Bohuslava Knösla (XV. epitař) čteme výraz „l'artpourlarista“⁸⁰ (z fr. výrazu l'art pour l'art – umění pro umění). Dyk Knösla nazval tímto výrazem, jelikož se B. Knösl ke konci života řadil pod literární směr parnasismus,⁸¹ jehož charakteristickým rysem je právě „umění pro umění“, tedy že dílo nemá vyšší cíl, nýbrž samo funguje jako onen vyšší cíl.⁸²

2.5.3. Frazémy ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Autor ve své sbírce pracuje také s frazémy, které mají dle mého názoru za úkol přiblížit básně běžnému čtenáři a současně dotvářet humornost celé sbírky. Jako příklad uvádím báseň Poučná píseň pro mládence a panny, zvláště pro Mithridata, kde rčení čteme v deváté strofě na posledním verši „A to je jádro pudla.“⁸³ nebo v desáté strofě na druhém verši téže básně: „(Znáte to? Mlčet zlato!)“⁸⁴.

2.5.3.1. Interpunkční znaménka ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Dále ve své sbírce autor užívá pomlčky a závorky. Pomlčky užívá pro uvození přímé řeči nebo jako interpunkční znaménko místo čárek. Využití pomlček můžeme vidět například v básni Sen dramatikův, v jejíž druhé sloce verše začínají pomlčkou nebo pomlčku minimálně obsahují.

Sen dramatikův

- Efekty ovšem, pane;
- bohužel otřepané –
- O banalitě autorově svědčí,
- že blamoval se užitím těch křečí –

⁷⁹ Informace o propuštění politického vězně jsem čerpala z anotace knihy uvedené na záložce přebalu knihy. DREYFUS, Mathieu. *Dreyfusova aféra, jak jsem ji zažil*. Praha: Odeon, 1984.

⁸⁰ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 60.

⁸¹ KUNC, Jaroslav. *Slovník soudobých českých spisovatelů: krásné písemnictví v letech 1918-1945, Díl I, A-M*. Praha: Orbis, 1945. s. 379.

⁸² VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 265.

⁸³ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 20.

⁸⁴ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 20.

- V posledním aktě něco slušného –
- bohužel ne však od něho –
- V dramatu českém zpětný krok –
- rozbředlý, fádňí dialog –
- Ležérní stavba dramatická –
- dramatu rek, nafouklá nicka –
- Scén postup k smrti zdlouhavý –
- Skreslené, nemožné postavy –
- žvanění bez hlavy a paty –
- a nestydaté plagiáty –
- úplnou vidět ignoraci –
- toť ještě horší nežli „Psanci“.⁸⁵

V dané ukázce slouží pomlčky pro uvození přímé řeči, vztahující se k předchozím dvěma veršům: „Jak hukot moře nahoru / zní hlasy zmateně k autoru.“⁸⁶ Dále pomlček Viktor Dyk použil například v básních *Píseň o memoirech*, *Dopis*, *Fragment z „Dona Quijota v Čechách“* nebo *Fantastická povídka*.

Závorky Dyk užívá různorodým způsobem, nejčastěji pro signalizaci určité nedůležitosti. Výjimkou je báseň *Oněgin* čili závorkovější balada, ve které závorky nahrazují čárky nebo pomlčky u vsuvek.

Závorky ohraničují jediný verš nebo i celé strofy. Takovým případem je báseň *Poučná píseň pro mládence a panny*, zvláště pro *Mithridata*, kterou v rámci podkapitoly o francouzských výrazech zmiňují výše. Zde autor ohraničuje například čtvrtou a pátou strofu závorkami a v sedmé strophě závorky používá pouze na části verše. Dyk závorky v této básni využil pro zdůraznění nedůležitosti Josefa Svatopluka Machara a tím posílil svůj výsměch tomuto autorovi. Závorky jsou zvýrazněny tučnou kurzívou.

Poučná píseň pro mládence a panny, zvláště pro Mithridata

(En passant zmínka: Tragicky
pak skončil případ celý,
zbyl jediný háv lyrický,

⁸⁵ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 51.

⁸⁶ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 51.

a ten je ošumělý.

Muž, jenž dokončil Nieritze
na padesáté čtvrtce,
teď píše, dojat velice:
„kam vede dobré srdce!“)

Dyk na prahu tak náhlý dlel,
řek' Machar měkce: „Ber si!“
Dyk **oblék'** se, vzal frak a šel
a **neřek'** ani „Merci“.

Tot' neslušné. (Čtenáři, mluv.)
Žel, více přišlo psoty.
Dyk nechválil frak Macharův,
však hlavně jeho boty.⁸⁷

Ve výše zmíněné ukázce závorky značí určitou nedůležitost sdělení, které je navíc myšleno ironicky. Nedůležitost naznačuje i francouzský výraz „en passant“ (mimoходом). Celou báseň můžeme interpretovat jako výsměch J. S. Macharovi, přičemž právě zdánlivě nedůležité poznámky umístěné v závorkách nebo následující po výrazu „en passant“ ještě prohlubují výsměšnost a ironii celé básně. V ukázce jsou patrné i apostrofy, jež značí apokopy, o nichž bylo pojednáno v kapitole o eliptických figurách. Apostrofy vyznačují tučně. Mimo výše zmíněnou báseň se závorky vyskytují například v básních Sonet plagiát, Kandidatura, Didaktika nebo Píseň biblická.

2.5.3.2. Básně-dramata ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Ve sbírce se také objevují básně, připomínající svou výstavbou veršovaná dramata. Jedná se o básně Scény z české komedie, Waterloo a Slavnostní scéna. Všechny tyto básně obsahují aktéry, repliky i scénické poznámky.

⁸⁷ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 19–20.

Báseň *Scény z české komedie* je jako jediná rozdělena do tří částí označených římskými číslicemi. První z nich, nesoucí název *Scéna v předsíni*, je debatou tří autorů nad stavem současné české literatury a zároveň nad jejich vlastními díly. Ke konci hry se na scéně objevuje „Mistr“, jenž všechny tři autory prohlašuje za přijaté do literárního časopisu *Máj*, ačkoliv se přiznali k plagiátorství.

Ve druhé scéně, *Redakční*, nalezneme diskuzi mezi čtyřmi aktéry: redaktorem, Karlem Hugo Hilarem, Adolfem Velhartickým a Albertem Vyskočilem. Jmenovaní autoři se ve scéně předhánají, kdo z nich je největším na české literární scéně. V poslední replice se shodnou, že jsou všichni velikány. Stejně jako první část básně je i tato část míněna ironicky.

Poslední, třetí scéna, nenesení žádný název a pojednává o oslavách konajících se v časopisu *Máj*. V této scéně se objevuje sbor a čtyři gratulanti. Ti svorně vychvalují Mistra, který je pro ně inspirací, i přes jeho chyby, na něž upozorňuje čtvrtý gratulant v předposlední replice, kterou uvádím příkladem. Stejně jako první scéna, i tato sarkasticky útočí na literární časopis *Máj*.

Scény „z české komedie“

III.

Ty kázal jsi nám, hlupáku,
o cochonnerii Letáků?
Což není tobě známo dost,
jak Mistru vytkli nemravnost?
Příbuznost, vidíš, duchů tu je.
Historie se opakuje.
Hold jdeme vzdáti v nadšení
my geniové sbratření.⁸⁸

Báseň *Waterloo* zobrazuje bojiště, na němž jsou gardisté v čele s Napoleonem, za nímž z Čech přicházejí dva cizinci – Václav Hladík a Tomáš Garrique Masaryk. Přestože je Napoleon na bitevním poli, cizinci na něj naléhají, Hladík s publikací novely a pozvednutím českého národa tím, že se Napoleon stane českým králem, Masaryk s kritikou Napoleonovy nehumánnosti a konání násilí. Než se jich Napoleon stihne zbavit, bitvu prohraje.

⁸⁸ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 72.

Poslední báseň komponovaná jako drama, Slavnostní scéna, znázorňuje vřavu v lokále, která začíná jako poklidná debata tří hlavních aktérů: Lošana, Jeníka a pí Ledyňské (matky). Konkrétní postavy Dyk převzal z jednoaktové hry Fráni Šrámka *Červen*, kterou cituje v poznámce pod čarou. Na scéně se po chvíli objevují další a další lidé, zejména studenti, kteří se bouří a revoltují proti buržoazii a kapitalistickému zřízení. Ke konci scény se rozutečou po příchodu policie. Celá báseň je satirickým výsměchem statečnosti bouřících se, jež však trvá pouze do příchodu policie.

2.6. Interpretace sbírky *Satiry a sarkasmy* (1924)

Celá sbírka je obrazem politického a kulturního dění v Rakousko-uherské monarchii před první světovou válkou a byla, slovy Viktora Dyka „určená dnu, motivovaná vnitřní tísní“.⁸⁹ Kritika slabosti české politiky se projevuje hořkým satirickým výsměchem. I přesto je na pozadí básní znát víra v ideál silného, samostatného národa. Jak můžeme pozorovat, básně prvního oddílu sbírky jsou plné elánu, hravosti a popichování. Dyk ostře kritizuje konkrétní osoby, morální zásady, různé instituce (divadlo, církve atd.) i celou Rakousko-uherskou monarchii se satiričností sobě vlastní.

Ve Vlašínově *Slovníku literární teorie* nalezneme definici satiry, která je popsána jako: „původně posměšná báseň, kritická k společenským i osobním lidským nedostatkům. Postupem času se žánrová určitost satiry rozplynula a nověji rozumíme satirou každé literární dílo, které využívá humoru a vůbec estetického komična s konkrétním společenským záměrem kritiky“.⁹⁰ Od této definice se Dyk ve druhém a třetím oddíle sbírky *Satiry a sarkasmy* poněkud odklání. Básně těchto dvou oddílů sice nesou prvek kritiky, ale nenesou tak výrazný prvek výsměchu.

2.6.1. Kompozice sbírky *Satiry a sarkasmy* (1924)

Druhé vydání sbírky je rozděleno do tří částí, které jsou označeny římskými číslicemi. Druhá, přidaná část, se v prvním vydání sbírky nevyskytuje a sám autor básně označuje jako „básně s hvězdičkou“.

Básně v první části sbírky jsou velmi subjektivní, útočné a autor v nich dává průchod svým, hlavně negativním, emocím. Součástí první části sbírky je i soubor dvaceti tří „epitafů“,

⁸⁹ TOMEŠ, Josef, ed. *Básník a politik: sborník z konference k sedmdesátému výročí úmrtí Viktora Dyka*. Praha: Akropolis, 2004, s. 52.

⁹⁰ VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 335.

jež autor adresoval nejen ostatním, ale i sám sobě. Naproti tomu druhá a třetí část sbírky jsou méně útočné, autorovu kritiku v nich vnímám jako více objektivní, namísto invektiv zaznívá často skepse.

V prvním oddíle se básník vysmívá poměrům a skutečností zažitým v Čechách a současně je kritizuje. Pro spojení výsměchu a kritiky využívá právě satiru. Pomocí satiry vtípně komentuje a hodnotí soudobé dění nejen ve společenských, politických, ale i literárních kruzích. Doba, o níž autor v úvodu prvního vydání sbírky *Satiry a sarkasmy* (1905) píše jako o smutné, podle Dyka přímo vyžadovala satiru, takovou, která by dle mého názoru vtípně zkritizovala poměry v českých zemích, ale současně v lidech nezasela příliš smutku či strachu. První oddíl charakterizuje zároveň subjektivita, což v předmluvě k prvnímu vydání Viktor Dyk obhajuje, jelikož podle jeho názoru autor satiry nemůže být objektivní.

Další dva oddíly sbírky jsou o poznání ponuřejší, temnější, a, byť kritické, už bez tak výrazného výsměchu. Mohlo by se zdát, že básně ve druhém a třetím oddíle vznikaly později než ty v tom prvním, nicméně podle roků uváděných ve sbírce pod jednotlivými básněmi (v prvním oddíle jsou u každé básně, v dalších dvou už pouze u některých) můžeme zjistit, že všechny básně vznikaly mezi lety 1900 a 1903.

V první části sbírky je patrná spíše nevázanost a individualita se zaměřením kritiky na konkrétní osobnosti, kdežto v dalších dvou částech je znatelnější zaměření na národ a obecnější hodnocení. O svém nacionalismu se Dyk vyjadřuje takto: „Možno, ba pravděpodobno, že mne dráždilo k odporu proti táboru nacionálnímu hlavně a především to, že jsem cítil svůj nacionalismus jinak, nechci říci hlouběji, poněvadž je to příliš naduté slovo, ale tragičtěji a problém národa že šel až na sám kořen mé bytosti. Jakmile jsem zůstal v prostředí jiné fraseologie, fraseologie povýšeného světoobčanství, ujasňovaných problémů a moralistní pósy, počalo mi být proti srsti i světoobčanství i ujasněné a prohloubené problémy i suchý puritanismus“.⁹¹

Druhý a třetí oddíl se poněkud odlišuje od definice satiry, již můžeme nalézt ve Vlašínově *Slovníku literární teorie* a kterou uvádím v úvodu kapitoly. Skutečně jsou druhá a třetí část sbírky poněkud pesimističtěji laděny, autor je stále satirický, ale už bez tolik výrazného výsměchu všemu a všem. Současně je druhý a třetí oddíl objektivnější než první, autor si svým způsobem udržuje odstup nejen od aktuálního dění, ale i od kritiky tohoto dění. Na pesimistickou náladu bez výsměchu nás autor upozorňuje už v předmluvě: „A tak úkol ještě není dokončen; byla to pouze etapa. Čekají etapy horší a tesklivější. Neboť kde je náš lehký

⁹¹ JELÍNEK, Hanuš. *Viktor Dyk*. V Praze: Česká akademie věd a umění, 1932. s. 12, 13

smích minulých dnů? Bůh odpusť nám, kteří se tímto smíchem smáli, bůh odpusť těm, kteří nám ho vzali.“⁹² Touto částí předmluvy autor uvádí, že si uvědomuje, že jeho dílo je pouhou etapou v kritice a boji za spravedlnost. Současně poukazuje na skepsi, rezignaci a smutný tón, které prostupují zejména druhou a třetí část sbírky.

Kromě tří uvedených oddílů je součástí sbírky také intermezzo, vytvářející předěl mezi první a dalšími dvěma částmi sbírky. Součástí intermezza jsou básně Noční elegie a Tomu, jenž mne nazval Thersitem. Báseň Noční elegie označil Jaroslav Med ve své publikaci *Od skepse k naději* jako klíčovou báseň daného období (Dyk ji napsal v roce 1901). Dyk se v ní „při pohledu z letenské stráně na spící Prahu loučí se svou skepsí a vyznává se z lásky k utlačenému národu.“⁹³ Druhou básní, Tomu, jenž mne nazval Thersitem, výstižně shrnuje svou kritiku vůči Josefu Svatopluku Macharovi.⁹⁴ V básni nalezneme hodnocení nejen samotného Machara jako člověka, ale i kritiku jeho díla, například básnické sbírky *Golgata*.

2.6.2. Nejvýznamnější témata a motivy ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

V následující části bakalářské práce se budu soustředit na nejvýznamnější témata a motivy ve sbírce *Satiry a sarkasmy*. Ve sbírce se objevují opakující se náměty, které se, zejména v první části sbírky, týkají skutečností a věcí, s nimiž básník nesouhlasí nebo by si je přál změnit. Mezi nejčastější témata první části sbírky patří kritika Rakousko-uherské monarchie, politického a kulturního dění, soudobé literatury, konkrétních autorů a amorálnosti, zejména pokrytectví, falše a prospěchářství. Jak je již zmíněno v úvodu této kapitoly, první část sbírky je více útočná. Dyk, ovlivněný zejména politickou a společenskou situací své doby, otevřeně kritizuje poměry v Čechách, jak v literárním světě, tak v politice a ve společnosti obecně. Témata a motivy jednotlivých básní se prolínají a objevují v různých podobách.

Ve druhé a třetí, méně útočné části sbírky, jsou také témata, která se opakují, už však nenesou tak výrazný kritizující prvek. Jedná se spíše o náměty skepse, žalu, bezmoci, strachu případně smrti, nečinnosti a smutného smíření. Nalezneme zde ale také námět výzvy k aktivitě a bojovnosti. I v druhých dvou částech můžeme sledovat prolínající se témata, nejčastěji bezmoc a skepsi, často spojenou s kritikou společnosti.

Mimo výše zmíněných námětů se ve sbírce objevují i témata méně podstatná, která se vyskytnou jednou nebo s velmi malou frekvencí opakování. Takovým příkladem je téma

⁹² DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 11.

⁹³ MED, Jaroslav. *Od skepse k naději: studie a úvahy o české literatuře*. Svitavy: Trinitas, 2006, s. 70.

⁹⁴ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 83.

fotbalu, které se vyskytuje v básni Richard Prinn. Báseň pojednává o brankáři z anglického města Ilford, jehož Dyk ironicky staví nad anglické politiky a ironickou nadsázkou z Prinna vytváří britského hrdinu.

2.6.2.1. Kritika Rakousko-uherské monarchie, společenského a politického dění ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Ke kritice Rakousko-uherské monarchie, dobové morálky a obecně politiky se básník uchýloval pravděpodobně proto, že, stejně jako většina Čechů té doby, chtěl samostatný stát. Pomocí kritiky Rakouska-Uherska se také snažil svými básněmi v českém národu vzbudit nacionalismus, jenž by pomohl k odtržení a osamostatnění utlačovaných Čech. Postoj autora k nacionálnímu citění přibližuje citace ze sborníku *Básník a politik* vydaného pod záštitou Společnosti Viktora Dyka: „Dykův nacionalismus nevzplanul hned po prosinci 1897, ale poměrně rychle se utvrzoval a po zlomu století se upevnil do strohé a přísné podoby. Podmanil si a zahrnul do sebe i Dykův cit sociální, který táhl jistý čas básníka blíže k sociální demokracii. Národ se pak Dykovi stane absolutnem, kategorickým imperativem, hýčkat a šetřit v nárocích a kritice ho však nebude.“⁹⁵

Dle mého názoru ke kritice Rakousko-uherské monarchie Dyk tíhnul také kvůli obraně českého jazyka, jelikož v době Rakousko-uherské monarchie neměl český jazyk zastoupení například na úřadech, vše se vyřizovalo v němčině. V básni *Dvě silhouetty* můžeme vidět i autorův postoj k punktaci⁹⁶ a k těm, již se o punktaci zasloužili. Dyk kritizuje pasivní rezistenci, což byl politický postoj, jejž zastávali staročeši a který se vyznačoval nenásilnou činností v boji proti Rakousko-uherské monarchii, například bojkotem nebo stávkami. V básni autor kritizuje také jmenovitě Františka Ladislava Riegera, člena staročechů, jehož viní z punktačního ujednání. Báseň *Rodinná historie*, kterou interpretuji níže, nás pak zasvěcuje i do politické situace v Čechách. O obou těchto básních napsal Med ve své publikaci, že jsou také „protimasarykovské“.⁹⁷

⁹⁵ TOMEŠ, Josef, ed. *Básník a politik: sborník z konference k sedmdesátému výročí úmrtí Viktora Dyka*. Praha: Akropolis, 2004, s. 36.

⁹⁶ „Punktace vlastně znamenají počátek jednání o dohodu českoněmeckou, a to na útratu Čechů, neboť ony ruší dosud všeobecně uznávanou a v praxi prováděnou dvojjazyčnost země české. Soudní okresy měly býti rozděleny podle národnosti na české a německé... Rovněž vrchní zemský soud měl býti rozdělen na senát český (dvojjazyčný) a německý (jednojazyčně německý)... Tyto věci byly na úkor Čechů.“

OBŠIL, Jan. *Politické dějiny národa československého od r. 1848: [zvláště války světové a události poválečných]*. Velké Meziříčí: Alois Šašek, 1922. s. 32.

⁹⁷ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 42.

Motivy kritiky nedostatečně „protirakouského“ smýšlení můžeme sledovat v „epitafech“, v nichž u konkrétních autorů Dyk tyto názory odsuzuje (například epitaf IV. na Stanislava Kostku Neumanna).

Příkladem kritiky Rakousko-uherské monarchie a svazující dobové morálky uvádím báseň *Záhony zdobné, korektní*.

Záhony zdobné, korektní

Záhony zdobné, korektní,
korektně kvete květ a svadá.
Korektně mráčky jdou a sní,
korektní celá promenáda.
Úsměv je plachý, zaleklý.
Nad hlavou stála jakás tíž.
Radosti kamsi utekly.
– – Svým mládím ty se procházíš!

Jakoby ruka mrazivá
ti stále bezprostřednost brala.
Duše se učí snaživá,
jak bytí své by maskovala.
Slov vlastních zaráží tě zvuk.
Ozvěna paroduje, slyš!
Cit každý labyrintem muk.
– – Svým mládím ty se procházíš!

Ten chlad, ta ozvěna, ten mrak,
prokletí vlastní minulosti!
Ty činiš dobré – s bázní však!
Ty činiš zlé – a bez radosti!
Záhony zdobné, korektní,
korektně kvete květ a svadá.
Korektně vážné stromy ční.
A zničí tě ta promenáda!⁹⁸

Celá báseň metaforicky představuje svazující dobovou morálku panující v Rakousko-uherské monarchii. Slovem „korektní“, jež se v básni refrénovitě opakuje, autor ironicky

⁹⁸ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 162.

vyjadřuje vynucenost „správného“ chování, kterého si Rakousko-uherská monarchie žádala. Tímto „správným“ chováním bylo pravděpodobně zaslepené respektování autorit – rodičů, učitelů, úředníků atp. I tuto skutečnost, že kdokoliv, kdo byl mladému člověku jakýmkoliv způsobem nadřazen, by měl být automaticky respektovanou autoritou, Dyk kritizoval. Současně básní popisuje strach o mladé lidi, na které dobová morálka a autoritativní výchova působí zničujícím způsobem, jelikož tato výchova ničí svobodomyšlnost jejich ducha. Autor také upozorňuje na nebezpečí, kterým je potlačování vlastní osobnosti“ z důvodu strachu před autoritami. Negativně se vyjadřuje také o pokrytectví a přetvářce, které znázorňuje slovem „promenáda“. Slovem „promenáda“ autor odkazuje na tradiční nedělní korzování, jež bylo společenskou událostí. Všichni účastníci těchto promenád byli náležitě upraveni a snažili se působit uvolněně a nenuceně. Dle mého názoru Dyk využil obrazu těchto promenád k vystižení pokrytectví, které bylo součástí života lidí, jelikož i přes svázanou rakousko-uherskou morálku se v těchto promenádách korzující lidé tvářili, jako by se nic nedělo, nebo se jich to případně netýkalo. Současně také dochází k závěru, že tato přetvářka a pokrytectví budou znamenat zkázu národa, což vyjadřuje posledním veršem „A zničí tě ta promenáda!“⁹⁹

Kritiku politické situace v Čechách reflektuje báseň Rodinná historie, příkladem uvádím její část.

Rodinná historie

[...]

Hloubáme, táto. Před námi

vždy nové rostou programy.

Chybu jsme poznali. Abych tak řek',

vinu má furiant dědeček.

Neměl sil utrácet v boji planém,

vědět moh', že nic nedostanem'.

My už to víme, táto milý.

My už svůj program prohloubili.

Vše lépe půjde na jisto

až opíšem' jej na čisto ...

Hledíme pyšně na dny, jež zašly.

Už třetí jméno jsme pro stranu našli ...¹⁰⁰

[...]

⁹⁹ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 162.

¹⁰⁰ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 216.

Báseň vyjadřuje autorův postoj k politické situaci v Čechách skrze tři generace jedné rodiny. V první strofě nám lyrický subjekt představuje nejstarší generaci skrze dědečka. V této strofě představuje spory Česko-Rakouské, které se vyostřily zejména po Rakousko-Uherském vyrovnání v roce 1867, které vyústilo v dualismus a přeměnu tehdejšího Rakouského císařství v Rakousko-uherskou monarchii. Český národ ve snaze o samostatnost prezentoval různé návrhy, jež by vyústily pávě v samostatnost Čech, od státoprávního ohrazení z roku 1861 přes fundamentální články z roku 1871 po dubnové reformy z roku 1873, jimiž tyto snahy byly v neprospěch české samostatnosti prozatím ukončeny.¹⁰¹ Další strofou nám lyrický subjekt představuje strýce, který snahy dědečkovy generace komentuje jako nezdařilé z důvodu marné snahy v boji proti nadvládě Rakousko-uherské monarchie. Následně popisuje plán jeho generace, spočívající v tzv. „drobečkové politice“. „Když se nám nepodařilo vymoci svá práva jedním rázem, pasivním odporem, musíme je nyní sbírat po drobtech, a kdybychom ty drobty sbíratí měli pod stolem.“¹⁰² Tento citát Františka Ladislava Riegera odstartoval tzv. „drobečkovou politiku“, která měla mít za následek drobné ústupky, například užívání mimo německého jazyka i jazyk český na úradech (nicméně jediným oficiálním úředním jazykem byla stále pouze němčina). V básni se následně pře tatík, který „drobečkovou politiku“ hodnotí negativně, stejně jako mladočeši.¹⁰³ Tuto kritiku „drobečkové politiky“ můžeme vnímat i jako odsuzování Františka Ladislava Riegera, kterého Dyk kritizuje také v básni *Dvě silhouetty* v souvislosti s puntací. Obdobně jako v předchozí strofě okomentoval strýc počínání dědečkovy generace, i tatík dochází k závěru, že dosavadní počínání strýcovy generace bylo marnou snahou. Sám tatík chce pouze ubránit svůj majetek a v boji za spravedlnost přichází s výhružkami, jak této spravedlnosti dosáhnout. Nicméně jeho výhružky se ukazují jako plané a za jeho velikášská slova bez činů se mu dostává výsměchu od jeho vlastních dětí. V předposlední strofě uvedené výše nalezneme postoj nejmladší generace, která, ve snaze o poučení z chyb jejích předků, se pokouší o nový přístup k politické situaci. Úvodní verše vyjadřují jistý vývoj politické situace v souvislosti s „novými programy“, přičemž se vina z předchozích neúspěchů svaluje na nejstarší generaci. Následně lyrický subjekt uvádí, že on a jeho generace došla prozření a že jejich „nový program“ bude jiný, lepší. Z této strofy také vyplývá, že nejmladší generace už nic neočekává a tím ztrácí svou bojovnost. Závěrem strofy lyrický subjekt uvádí, že už našel třetí jméno pro stranu, což je podle mého názoru autorovo

¹⁰¹ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982, s. 245, 251, 252, 263.

¹⁰² URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982, s. 386.

¹⁰³ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982, s. 386.

ironické vyjádření, že ačkoliv se v politice slibují změny, nakonec se nezmění nic jiného, než pouhý název strany. Poslední strofou lyrický subjekt opět uvádí, že už nic neočekávají a nechtějí, což nalezneme ve verších „Jasná je líc. / Víme, co chceme. / Nechceme nic ...“¹⁰⁴ Tyto verše zobrazují „společenskou bezperspektivnost“¹⁰⁵, kterou tímto Dyk podle mého názoru kritizuje.

2.6.2.2. Kritika literatury ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Viktor Dyk kritizoval literaturu zejména z důvodu nízké umělecké hodnoty. Dále odsuzoval zažité poměry v literárním světě, mezi nimiž bylo například prospěchářství a povrchní estétství¹⁰⁶ některých z autorů. Kromě samotného psaní kritizoval i spisovatelství jen pro slávu nebo pro výdělek a nikoliv pro hodnotu díla, což můžeme nalézt v básni *Pozvání k předplacení*. Mimo to ve svých básních autor kritizuje i literární časopisy, například časopis *Lumír* (báseň *Dopis*) nebo *Máj* (báseň *Scény „z české komedie“*).

V básni *Dopis* se Dyk vysmívá Václavu Hladíkovi za jeho domnělou velikost a pocit, že daleko předčí velikostí francouzské autory. Mimo tento výsměch Hladíkovými ústy ironicky popisuje své vlastní počínání v časopise *Lumír*.¹⁰⁷

Báseň *Scény „z české komedie“* je rozdělená do tří částí, kritiku časopisu *Máj* nalezneme v první a třetí části. První část popisuje rozhovor mezi třemi autory, přičemž všichni uznávají, že nemají dostatek talentu a navíc se přiznávají k plagiátorství. Po této debatě mezi ně přichází Mistr a oznamuje jim, že i přes jejich prohřešky proti literatuře jsou všichni přijati do časopisu *Máj*. Dyk touto částí ironicky odsuzuje skutečnost, že do časopisu *Máj* může přispívat každý. Ve třetí části básně nalezneme kritiku časopisu v podobě popisu autorů, již do časopisu *Máj* přispívají: „Jsme všichni v „Máji“ jeden rod: / genius, tlachal, idiot.“¹⁰⁸

Motiv kritiky literatury najdeme takřka ve všech básních, které posuzují konkrétní autory, v nichž Dyk kritizuje jak jejich osobnosti a morální hodnoty, tak uměleckou hodnotu jejich děl. Kritiku literatury jako motiv můžeme nalézt také v básni *Kuplet didaktický*, jejímž

¹⁰⁴ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 217

¹⁰⁵ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 85.

¹⁰⁶ Slovo estét v tomto případě nese význam „povrchního a snobského milovníka krásy a umění“. *Slovník spisovného jazyka českého*. Estét. [online] [vid. 18.2.2022] Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2011–2022.

¹⁰⁷ I přes kritiku časopisu *Lumír* Dyk převzal šest let po napsání této básně (báseň je datována k roku 1901) redigování časopisu po zmiňovaném Václavu Hladíkovi.

MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988, s. 116.

¹⁰⁸ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 71.

námětem je pokrytectví a faleš. Báseň pojednává o přátelství dvou spisovatelů, kteří si nejprve svá díla navzájem chválí na základě svého přátelství, nikoliv skutečné umělecké hodnoty daných děl. Když ale jeden druhého upozorní na chyby, které se v dílech objevují, jejich přátelství se rozpadá a tím se mění i náhled na díla samotná. Po této roztržce se „přátelé“ ve zlém rozchází.

Příkladem kritiky literatury a literárních poměrů uvádím báseň Sonet plagiát.

Sonet plagiát

I zakrnělý plž si časem také zasní,
o mocné peruti, jíž k nebesům by lít'.
Nákladem vlastním vydá svazek básní.
A jak už bývá, nejdou na odbyt.

I zakrnělý plž pak nadává a kleje
a hřmít-li může plž, tož zahřmí jeho hlas:
– Je depravován vkus a lůza kol zde je.
Já přišel z jiných dob a přejdu v jiný čas! –

I zakrnělý plž pak promenádou chodí,
v své hlavě chaos, z nějž se hvězda rodí,
s despektem k lůze, jejíž nevkus hříšný.

A blahem chví se jeho útroba,
že orlovi se vlastně podobá:
tak neschopen a právě tak pyšný!¹⁰⁹

V básni nalezneme metaforu „zakrnělý plž“, která zobrazuje podřadného autora, jehož dílo nemá uměleckou hodnotu. Báseň vyjadřuje touhu tohoto spisovatele přidat se k slavným autorům. Následně autor popisuje, jak se lyrický subjekt cítí kvůli neúspěchu svého díla, což Dyk upřesňuje pomocí přímé řeči označené pomlčkami. Autor je nicméně přesvědčen, že jeho dílo je po umělecké stránce kvalitní a že je pouze nepochopen ostatními z důvodu jejich zhoršeného vkusu a skutečný význam díla ocení až příští generace čtenářů. Svými čtenáři, jež nazývá lůzou s hříšným vkusem, autor pohrdá a sám sebe vnímá jako orla, který je v básni symbolem pro skutečně významné umělce.

¹⁰⁹ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 64.

Spolu s literaturou Dyk kritizuje též divadlo, a to nejen kvalitu divadelních her, ale i samotné inscenace, nebo fungování divadla jako instituce. Hodnocení samotných inscenací můžeme nalézt v básni *Didaktika*, v níž autor „varuje“ před psaním dramát nejen z důvodu možné kritiky, ale také z důvodu nepřesných nebo odbytých inscenací a s tím spojenou deformací hry. Další básní, kde Dyk kritizuje divadlo, je báseň *Quo-usque* zpívá, v níž píše o konkrétních představitelích Národního divadla (Gustav Schmoranz, Dr. Ladislav Klumpar, Jaroslav Kvapil, Evžen Viesner). Báseň výsměšně a ironicky hodnotí neodbornost a nezpůsobilost představitelů Národního divadla a snahu dramatiků napsat hru pouze pro její existenci a nikoliv pro její přínos umění.

Kritiku divadla můžeme sledovat též například v básni *Sen dramatikův*. Příkladem uvádím pouze část básně.

Sen dramatikův

[...]

- Efekty ovšem, pane;
- bohužel otřepané –
- O banalitě autorově svědčí,
- že blamoval se užitím těch křečí –
- V posledním aktu něco slušného –
- bohužel ne však od něho –
- V dramatu českém zpětný krok –
- rozbředlý, fádňí dialog –
- Ležerní stavba dramatická –
- dramatu rek, nafouklá nicka –
- Scén postup k smrti zdlouhavý –
- Skreslené, nemožné postavy –
- žvanění bez hlavy a paty –
- a nestydaté plagiáty –
- úplnou vidět ignoranci –
- toť ještě horší nežli „Psanci“.¹¹⁰

[...]

Báseň *Sen dramatikův* nás uvádí do divadelního prostředí. Po závěrečné scéně, v níž hrdina na jevišti vypíjí jed, k autorovi hry doléhají hlasy z publika, které nalezneme v druhé

¹¹⁰ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 51.

strofě uvedené v ukázce. Celá druhá strofa je kritikou oné divadelní hry ze všech možných úhlů pohledu, od již známých efektů přes banalitu hry, autorovo sebezesměšnění, užití křečovitých efektů, plagiátorství, nudné dialogy a nemožné hrdiny hry, po nekonečně dlouhé scény. Hodnocení dramatu je zakončeno přirovnáním k dílu Jaroslava Hilberta *Psanci*, jež tím zároveň také zkritizuje. Po vznesených výtkách vůči hře publikum opouští divadlo, přičemž autor hry slyší výsměch posledního diváka v hledišti. Následně k autorovi přichází dívka, kterou autor shledává neobyčejně krásnou a která ho požádá o podpis jakožto od autora, který je jako dramatik naprosto beznadějný. Tato poslední kritika autora divadelní hry zasáhne natolik, že se rozhodne utéct a už nikdy žádnou hru nenapsat.

2.6.2.3. Kritika konkrétních autorů ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Dyk si kromě literatury obecně vybíral i konkrétní literáty, jež útočně a bez ostychu kritizoval. Mezi hlavní terče jeho kritiky patří Josef Svatopluk Machar, do něž se autor pouští hned v několika básních, příkladem může být báseň *Tomu*, jenž mne nazval *Thersitem*. Nejvýraznější kritiku Josefa Svatopluka Machara nalezneme v básni *Poučná píseň pro mládence a panny*, zvláště pro *Mithridata*, v níž Dyk kritizuje Macharovu poezii, ačkoliv se v ní sám inspiroval. Z tohoto důvodu hraje v básni velkou roli také sebeironie. Jejich vztah charakterizuje Med ve své publikaci *Od skepse k naději* jako „vztah žáka a učitele“. Na tuto skutečnost Machar také často upozorňoval, když Dykovi vyčítal jeho nevděčnost.¹¹¹ Dále Dyk kritizoval například Václava Hladíka (báseň *Fragment z „Dona Quijota v Čechách“*) nebo Tomáše Garrigue Masaryka (báseň *Replikou*). Všem třem výše zmíněným autorům Dyk napsal také epitaf. Poněkud specifickou je báseň *Jiná píseň pro mládence a panny a jich srdce*, v níž „kritizuje“ Jiřího Karáska ze Lvovic. Dyk v básni posuzuje Karáskovo vykrádání děl. Kritizuje ho za vykrádání děl minulých, tedy za plagiátorství, kterého se podle Dyka Karásek dopouštěl. Vzhledem k oxymóru „Však nejhnusnější z hnusů přec / vykrást, co psáno po vás“¹¹² však Dyk zřejmě Karáska také oceňoval pro inspirativnost pro budoucí díla a kritický ráz celé básně je myšlen ironicky. Dalším příkladem kritiky spisovatelů je báseň *MUDr. ...*, v níž Dyk ostře útočí na zahraniční autory, jmenovitě na George Gordona Byrona, Heinricha Heineho, Fjodora Michajloviče Dostojevského a Friedricha Nietzscheho.

¹¹¹ MED, Jaroslav. *Od skepse k naději: studie a úvahy o české literatuře*. Svitavy: Trinitas, 2006, s. 72.

¹¹² DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 92.

Ostrá satirická kritika autorů se stává jedním z námětů básně Waterloo, jejímž tématem je pokrytectví, faleš, případně Rakousko-uherská monarchie a v níž se Dyk vysmívá Václavu Hladíkovi a Tomáši Garrigue Masarykovi. Tato báseň, která je komponovaná jako drama, pojednává o setkání Napoleona se dvěma cizinci – s Hladíkem a Masarykem na bitevním poli. Hladík na Napoleona naléhá s vydáním jeho novely, za což mu slibuje českou korunu. Masaryk potom Napoleonovi vyčítá jeho nehumánnost. Než se Napoleon stačí obou „cizinců“ zbavit, bitvu prohraje. Dyk touto básní kritizuje Hladíkovu touhu po publikování jeho děl, zejména touhu po překládání jeho děl do francouzštiny, čímž se Dyk také vysmívá Hladíkovu frankofilství. Dále v básni Dyk kritizuje Masarykovu neodbytnost týkající se humanitnosti a jeho potřebu sdělovat světu své ideje a postoje, což Dyk prostřednictvím básně odsuzuje.

Příkladem básně s tématem kritiky konkrétního autora uvádím část básně Dopis.

Dopis

[...]

Mou slávou všechno by zhynulo,

co na Seině nadějně klíčí.

Francii Sedan nezničil,

Voldan ji ale zničí!

Veškeří francouzští autoři

poznají chatrnost svoji.

Když vyjde slunce na nebi,

tisíc hvězd život to stojí!

Na místě mojím jiný by

jinak už zatočil s Vámi.

Ale jsem Hladík, gentleman,

delikatesou známý.¹¹³

[...]

Celá báseň je satirickým výsměchem výše zmiňovanému Václavu Hladíkovi. Báseň, komponovaná jako dopis pro Viktora Dyka od Václava Hladíka, je plná sarkasmu a ironie. Dyk v básni odsuzuje Hladíkovu sebestřednost, s níž se přirovnává k francouzským autorům a dokonce se staví nad ně, navzdory světovému významu francouzské literatury. Kritizuje také

¹¹³ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 38–39.

Hladíkovo přehnané frankofilství, kterým byl tento autor dobře známý. Mimo tuto kritiku se v básni objevuje také útok na časopis *Lumír*, jenž Hladík v době vzniku básně (1901) redigoval. V básni nalezneme také reference na Hladíkovo dílo *Evžen Voldan*, které Dyk v *Satirách a sarkasmech* opakovaně kritizuje. V básni *Dopis* se dílu vysmívá, když paroduje Hladíka, který tvrdí, že lepší bude jeho dílo nepřekládat do francouzštiny, jelikož by tento překlad znamenal pro domnělou velikost tohoto díla zkázu Francie. V básni *Waterloo* ale nalezneme Hladíkovo přiznání, že ačkoliv on sám chtěl, aby román *Evžen Voldan* byl do francouzštiny přeložen, nikdy se tak nestalo.

Nejpatrnější kritiku ostatních spisovatelů nám přináší „epitafy“, v nichž autor útočí na své nepřátele, ale i na své přátele a dokonce i na sebe samého. V „epitafech“ Dyk kritizuje nejen konkrétní osoby z hlediska jejich morálních hodnot, ale také jejich díla, vztah k Rakousko-uherské monarchii nebo jejich politické smýšlení. „Epitafy“, kterých je dvacet tři, jsou označeny římskými číslicemi. Tři z nich nesou také podnázev podle konkrétních autorů, jimž jsou věnovány, jmenovitě František Václav Krejčí (XI. epitaf), Josef Karel Šlejhar (XXII. epitaf) a Miloš Marten (XXIII. epitaf)¹¹⁴. Konkrétními autory, na něž Dyk v „epitafech“ útočí, jsou: Karel Kamínek, Arnošt Procházka, Jiří Karásek ze Lvovic, Stanislav Kostka Neumann, Antonín Sova, Viktor Dyk, Alfons Breska, Jaroslav Hilbert, Hugo Kosterka (jehož v epitafu Dyk ironicky oslovuje „Hugo Kostižerka“), Otakar Theer, František Václav Krejčí, Otokar Březina, Hanuš Jelínek, Tomáš Garrigue Masaryk, Bohuslav Knösl, Karel Sezima, Karel Babánek, Vojtěch Kristián Blahník, Josef Svatopluk Machar, Václav Hladík, Josef Karel Šlejhar a Miloš Marten. Všechna výše zmíněná jména uvádím v pořadí, v němž za sebou následují ve sbírce *Satiry a sarkasmy*. Poněkud specifickým je XXI. epitaf, který není věnován konkrétnímu autoru, ale „Vedlejším možností“, jak nazývá, podle mého názoru, autory, kteří se Dykovi zdáli být podřadnější.

Tento epitaf uvádím příkladem.

XXI. epitaf

Stůj, poutníče, tu v zbožnosti.
Zde Vedlejší spí Možnosti.
Byla jich svého času halda:
pan Kunz, pan Quidam, i pan Šalda.
Co Ptáčník ukryt v možnosti svých bejlí

¹¹⁴ U „epitafů“ s podnázevem Dyk nepoužívá celá jména autorů, ale pouze iniciály křestních jmen a příjmení, například J. K. Šlejhar.

velkými slovy chytal velké hejly.
Neumřel: Ptáčník chyt' se jen v své síti.
Světlo věčné ať mu svítí!¹¹⁵

V tomto epitafu nalezneme kritiku autorů, jež Dyk uvádí pod názvem Vedlejší Možnosti, čímž dává najevo, že on sám tyto autory, mezi něž řadí například Jaroslava Kunze nebo Františka Xavera Šaldu, považuje za podřadné autory. Mimo to mezi konkrétní jména autorů vkládá také „pana Quidama“. Slovem „quidam“ (lat. – nikdo) ještě umocňuje dojem nedůležitosti uvedených autorů. Františka Xavera Šaldu poté metaforicky nazývá ptáčníkem. Tato metafora znázorňuje Šaldovu hlavní činnost, tedy literární kritiku. Dále v epitafu nalezneme přirovnání soudobých autorů k „velkým hejlům“, které Šalda jakožto ptáčník loví. Touto metaforou Dyk opět zobrazuje Šaldovu literární kritiku a zároveň tím upřesňuje i cíle Šaldových posudků. V epitafu také čteme, že ačkoliv je Šalda považován za největšího kritika v české literatuře, ani on sám neunikl kritickému hodnocení svého díla.

Dalším příkladem uvádím XXII. epitaf s podtitulem J. K. Šlejhar.

XXII.

J. K. Šlejhar

Můj poutníče, zde zahal v smutku tvář.
Neřestí doby spí tu kronikář.
Pták, drůbež dobrá: jinak zla tu tolik.
Viz: „Havran“ nebo „Kuře melancholik“.
Pak také počal plnit lidmi dílo,
a to mu nesvědčilo.
Tíž nežli ptáky lidi vytvořiti.
Světlo věčné ať mu svítí!¹¹⁶

Epitafem Dyk kritizuje Josefa Karla Šlejhara a zejména jeho naturalismem ovlivněný pesimismus. Vysmívá se i jeho stylu psaní. V epitafu Dyk odkazuje na novelu *Kuře melancholik*, v níž Šlejhar paralelně ukazuje osud ubohého chlapce a slabého kuřete, kteří jsou si v novele navzájem oporou. Šlejhar zobrazuje naturalistické pojetí lidské povahy, která je v tomto směru vykreslená jako čisté zlo. Dle Dyka se na tuto veskrze zlou povahu Šlejhar příliš

¹¹⁵ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 62.

¹¹⁶ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 62–63.

zaměřuje (v novele například u postav macechy a Pepky) a opomíjí dobré stránky lidské povahy, k čemuž odkazuje i předpolední verš epitafu „Tíž nežli ptáky lidi vytvořiti.“

Také dobová kritika vytýkala Šlejharovi mnohé, například jeho román *Peklo* byl kritizován O. Theerem v časopise *Lumír*¹¹⁷ nebo F. V. Vytloukalem v časopise *Osvěta*¹¹⁸. Šlejharovy romány byly často terčem kritiky pro jejich nedostatečnou dějovou linku. Mimo to mu byla vytýkána také stereotypnost a opakování se pouze pro zaplnění odstavce.¹¹⁹

2.6.2.4. Kritika amorálnosti ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Podstatným tématem první části sbírky je též amorálnost, zejména pokrytectví, faleš a prospěchářství. Ke kritice těchto vlastností a s nimi spojeného chování autor inklinoval často v souvislosti s Rakousko-uherskou monarchií, kdy odsuzoval nepravosti politiků. Současně se kritizováním pokrytectví mnohdy poukazuje na pravdu, která se za falši skrývá.

Motiv amorálnosti můžeme vidět v básni *Pozvání k předplacení*, jejímž tématem je literatura, respektive literární činnost pouze za účelem získání slávy. Báseň pojednává o literátech, kteří žadoní po čtenářích peníze, díky kterým by mohli publikovat svá díla bez ohledu na jejich hodnotu. Právě tuto amorálnost autorů Dyk v básni kritizuje. Spolu s kritikou samotných autorů Dyk kritizuje také jejich díla. Dyk odsuzuje snahu o moderní pojetí formy děl, aniž by této formě autoři rozuměli, kritizuje tedy opět skutečnost, že autoři píší svá díla moderně nikoliv proto, aby takové soudobé pojetí bylo umělecky hodnotné, ale aby šli s dobou.

Dále se téma amorálnosti objevuje také v básni *Pan poslanec*. Báseň pojednává o panu poslanci, který je zprvu odhodlaný bojovat za svůj národ, ale poté se z něj touhou po moci stává pokrytec a když se nestane tak mocným, jak by si přál, opět se vrací ke svým původním hodnotám a názorům. Pokrytectví se tedy v dané básni ukazuje na proměnách chování a názorů pana poslance, který nejdříve odsuzoval politický systém v Čechách, kritizoval například ministerstva nebo perzekuce. Následně se ale stává součástí systému, který dříve ostře soudil a namísto kritiky vládního aparátu se ho začíná zastávat a odsuzuje kritiku, s níž se vláda potýká. Tuto změnu chování pana poslance zapříčinila vidina moci. Když se ale poslancovy mocenské tužby nevyplní, poslancův postoj se mění a opět se vrací k původní kritice politického systému. Samotný pan poslanec také může být metonymií pro celý vládní aparát. Motivy pokrytectví a

¹¹⁷ THEER, Otakar. *Lumír*, 1905, roč. 33, č. 10, s. 481-483.

¹¹⁸ VYTLOUKAL, F. V. *Osvěta*, 1906, roč. 36, č. 4, s. 356 – 358.

¹¹⁹ THEER, Otakar. *Lumír*, 1905, roč. 33, č. 10, s. 481.

falše procházejí celou sbírkou. Dyk propojuje motivy amorálnosti s kritikou Rakousko-uherské monarchie, církve, osobností literátů a obecně s odsuzováním lidské nečinnosti a lhostejnosti.

Jako ukázkou tématu kritiky amorálnosti jsem zvolila báseň *Krkavec čeká v důvěře*, respektive první dvě strofy dané básně.

Krkavec čeká v důvěře

Krkavec čeká v důvěře
a snad se dočeká.
Má hlava hlavou žoldněře,
skoro ne člověka.
Má hlava! Čeká. Zkoumá ji
pták černý opodál.
Mně žold jen proto dávají,
že vše jsem zaprodal.

Jsem najat. Vrah jsem. Lupič. Žhář.
To vše má povinnost.
Jsem najat. Pán má svatozář,
zachoval nevinnost.
Má přísný smysl pro práva
a bohu děkuje.
Je vinen ten, kdo prodává.
Proč ne, kdo kupuje?¹²⁰
[...]

V básni lyrický subjekt živící se jako žoldněř čeká na svou smrt, kterou si, jak uvádí, zaslouží. Následně přibližuje, proč došel k tomuto závěru a uvádí, čím se živí. Lyrický subjekt si uvědomuje, že svou prací ztrácí svou lidskost, ačkoliv svou činnost neřídí vlastní vůlí, ale je mu zadávána jeho pánem. Dále upřesňuje, v čem jeho práce spočívá. Přestože lyrický subjekt sám dobře ví, že skutečným viníkem stojícím za zločiny je nájemce, uvědomuje si obecné vnímání lidí, v němž je viníkem on sám – žoldněř. Toto obecné vnímání kritizuje v posledním dvojverší druhé strofy, již uzavírá řečnickou otázkou, kdo tedy skutečně nese vinu za žoldněřovy činy. Báseň dále pojednává o nelidských vztazích mezi žoldněři, kteří jsou kvůli žoldu ochotni obětovat cokoliv. Lyrický subjekt také uvádí, že on ani další žoldněři už neví,

¹²⁰ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 200.

čemu mají věřit, tedy že už nevědí, kdo je skutečným viníkem. Dále v básni nalezneme, jak lyrický subjekt popisuje soud lidí, kteří nevnímají celou skutečnost, tedy že na vině je jak žoldněř, tak jeho pán, ale vidí pouze žoldněře konajícího zlo a nikoliv jeho pána zadávajícího mu práci. Toto obecné vnímání lidí podporuje i žoldněřův pán ve snaze vypadat nevinně. Ke konci básně lyrický subjekt opakuje, že je kvůli své práci zavrženíhodný a zaslouží si smrt a opět uzavírá poslední strofu řečnickou otázkou ohledně viny, na níž zná odpověď, tedy že na vině je jak jeho pán, tak i on sám. Báseň symbolicky vyzývá k hledání složitější pravdy, která se často skrývá za zjednodušeným (a mnohdy nepravdivým) vykreslováním reality, jež lidem předkládají političtí představitelé.

2.6.2.5. Kritika pasivity a nečinnosti národa ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Kritikou pasivity a nečinnosti, která se vyskytuje zejména ve druhé a třetí části sbírky, autor vyjadřuje především nespokojenost se stagnací českého národa v otázce boje za svobodu, tedy z hlediska vzepření se Rakousko-uherské monarchii. Češi chtěli svobodný stát a nezávislost na Rakousko-uherské monarchii. Dle mého názoru se tímto frekventovaným námětem snažil národ vyprovokovat a vzbudit v lidech touhu po změně.

Téma nečinnosti je patrné zejména ve druhé a třetí části sbírky v souvislosti s tématy skepse, bezmoci a kritiky Rakousko-uherské monarchie. Nečinnost v souvislosti s Rakousko-uherskou monarchií Dyk odsuzoval zejména pro nedostatečnou aktivitu vyvíjenou pro odtržení se od Rakousko-uherské monarchie a získání svobodného, nezávislého státu. Příkladem může být báseň označená třemi hvězdičkami, v obsahu vedená jako *** (Tak jdeme líně a choře). Jejím tématem je bezmoc nad stavem českého národa, který se po bitvě na Bílé hoře „znal jen poddati“.¹²¹

Kritiku pasivity a nečinnosti nalezneme též v básni Epigram, kterou uvádím jako příklad.

Epigram

Já cítil naší odvislosti hněv,
já cítil naší odvislosti bídu.
Než dopadne mi hruda na rakev,
chci jít v řadách svého lidu.

¹²¹ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 208.

– Jenom kde najdu tento dobrý lid!
Jsou lidé, ponížení nebouří je.
A nevyruší jejich měkký klid
přítomnost zlá, tragická historie.

Dívám se: šednout kolem sebe zřím
puritanismus pokrytecký, suchý...
Poslouchám. Smát se uslyším
povídenštělé, zfrivolnělé duchy.¹²²

V básni dává lyrický subjekt najevo, že lid, stejně jako on, je nespokojený se závislostí na Rakousko-uherské monarchii a chce proti této nadvládě bojovat, dokud nezemře po boku svého národa. Dále ovšem uvádí, že přestože jsou lidé v Rakousko-uherské monarchii bez svobod, nechtějí s tím nic dělat. Lyrický subjekt poukazuje na zlou přítomnost související se závislostí na Rakousko-uherské monarchii. Tuto přítomnost nepřímo přirovnává k „tragické historii“ českého národa. Tou básník mohl odkazovat například na události po bitvě na Bílé hoře (1620), po které byl český národ na následujících tři sta let pod nadvládou Habsburské a následně Rakousko-uherské monarchie. Doba pobělohorská se vyznačovala násilnou rekatolizací, která měla za důsledek odchod mnohých do exilu, mezi nimi například i Jana Ámose Komenského. Zároveň došlo k přechodu od stavovství k absolutismu, s nímž byly spojené centralizace a germanizace, jejichž následkem byl úpadek českého jazyka. K tomu přispívalo také pálení zakázaných – nekatolických knih. Český jazyk tak přestával být jazykem vědy a krásné literatury a uchovával se pouze v lidové slovesnosti na venkově¹²³. Dále mohl odkazovat na poněmčování českého národa v 18. století, ale pravděpodobně „tragickou historií“ Dyk narážel na všechna období, v nichž byl český národ jakýmkoliv způsobem utlačován nebo znevýhodňován. Dále autor v básni kritizuje slábnoucí morální zásady, které jsou veskrze pokrytecké. Báseň uzavírá poznámkou, že slyší výsměch prorakousky smýšlejících figurek.

2.6.2.6. Téma výzvy k bojovnosti ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Spolu s kritikou nečinnosti a pasivity ve sbírce Dyk také vyzývá k boji a aktivitě. Tento námět se často objevuje v básních s tematikou nečinnosti a pasivity. Podle mého názoru se tím

¹²² DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 195.

¹²³ ČORNEJ, Petr. *Dějiny země Koruny české, 1: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1993. s. 285, 286.

Dyk snažil ukázat, že i přes veškeré útrapy, které český národ zažívá, nesmí český lid ztrácet naději a poddávat se skepsi. Současně by tohoto tématu mohl využít i ke kritice staročechů, kteří zastávali politiku pasivní rezistence, tedy nenásilného, neaktivního protestu proti tehdejší nadvládě Rakousko-uherské monarchie. I v souvislosti s tímto tématem sledujeme Dyka autorem s výrazným nacionálním citěním a „neohroženým bojovníkem za národní stát“, jak stojí na jeho pamětní desce.¹²⁴

Básně s touto tematikou nalezneme zejména ve třetí části sbírky. Příkladem uvádím báseň Trilogie, kterou v rámci pojednání o tématech bezmoci a skepse interpretuji níže. V této básni se výzva k bojovnosti opakuje v posledních verších první části „...a živé volám do zbraně! –“¹²⁵ Současně je celá báseň uvedena latinským citátem „vivos voco; mortuos plango...“, v překladu do českého jazyka „volám živé; truchlím nad mrtvými...“ První část uvedené básně se nese v bojové náladě a postupně se proměňuje v pesimistickou a skeptickou kvůli neodhodlanosti a nečinnosti národa.

Další básni s tematikou bojovnosti může být báseň Rudý prapor, jež pojednává o národním odhodlání. Vzhledem k roku vydání básně se jednalo pravděpodobně o reakci na první ruskou revoluci probíhající v Ruském impériu mezi lety 1905–1907, na což odkazuje i (článek) studie Anny Hájkové v časopisu *Česká literatura*: „Kdo poznal Dykovu angažovanost v roce 1897, očekával by zajisté nový její vzestup v této době, kdy tekla dělnická krev ve znamení solidarity s ruskými pracujícími i odboje proti domácímu reakčnímu systému. Jaká však byla skutečnost? Předzvěst Dykova postoje najdeme už v Buřičích, kde figuruje vězeň, který zpívá Rudý prapor, jako hlasatel individuální pomsty. Naplno se tento postoj reflektuje v básni Rudý prapor v Satirách a sarkasmech, datované 1905, která líčí, kterak „zástup dnes kráčí ulicí, / vyhaslé oko, hlasy chraptící. / Po staré vášni stopy není, /jdou všichni chladní, bez nadšení.“¹²⁶ V citaci autorka článku uvádí první verše druhé strofy, v níž oproti první, bojovnější, strofě dochází ke změně postoje a, stejně jako v básni Trilogie, se tento postoj mění z bojovnosti ve skepsi a bezmoc.

¹²⁴ TOMESŠ, Josef, ed. *Básník a politik: sborník z konference k sedmdesátému výročí úmrtí Viktora Dyka*. Praha: Akropolis, 2004, s. 133.

¹²⁵ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 197–198.

¹²⁶ HÁJKOVÁ, Anna. Pomsty individualistovy. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: ČSAV, 1977, 25(1), s. 497.

2.6.2.7. Téma bezmoci a skepse ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Témata bezmoci a skepse, případně smutného smíření se situací se prolínají, objevují se ve druhé a třetí části sbírky. Lyrický subjekt tematizuje svou únavu z boje proti Rakousko-uherské monarchii, který nejen že nikam nevede, ale ještě je v něm sám bez opory svého národa. Celkově básně s touto tematikou působí dojmem, že již není naděje na změnu, motivem některých básní se též stává nečinnost, ke které se sám lyrický subjekt ze zoufalství uchyluje.

Náměty bezmoci, skepse a smutného smíření se situací nejčastěji dokreslují téma nečinnosti a pasivity Čechů nebo téma kritiky Rakousko-uherské monarchie. Autor těmito náměty a motivy vyjadřuje svůj vztah k současnému dění. Příkladem básně s námětem bezmoci může být báseň Slova noční, jejímž hlavním tématem je Praha a dění v tomto městě. Motiv bezmoci v této básni autor využívá pro umocnění pocitu smutku, který se ho při pohledu na Prahu zmocňuje. Verši „jak někdo, který žije / a vlastně umírá“¹²⁷ zdůrazňuje bezmoc, kterou cítí. V kontextu sbírky můžeme tyto verše interpretovat jako obraz pro český národ, který ačkoliv „žije“ – existuje jako národ, tak ve stínu Rakousko-uherské monarchie „umírá“ – zaniká. Báseň Slova noční je rozdělena do dvou částí. První část pojednává o Praze, respektive o pocitech, které lyrický subjekt z pohledu na ni má. Z veršů vyznívá sklíčenost a skepse z pohledu na denní Prahu, kterou ale střídá pocit naděje, jež spočívá v neúporném lidském duchu. Tu autor metaforizuje pomocí světla měsíčního svitu. I přes tuto naději ale první část básně uzavírá skeptickým dvojverším. Ve druhé části básně autor vyčítá vlastencům („páni patrioti“¹²⁸ je zde podle mého názoru myšleno ironicky) jejich nečinnost v boji proti Rakousko-uherské monarchii. S výrazným satirickým tónem je kritizuje pro nezájem o jejich stát a národ a odsuzuje jejich chování, které je nedůstojné – „již vrávoráte zpíti z putyky“¹²⁹ a lhostejné vůči českému národu.

Jako příklad básně s tématem bezmoci a smutného smíření uvádím druhou část básně Trilogie.

Trilogie

[...]

II.

Jsi umdlena, má nenávisti,

¹²⁷ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 191.

¹²⁸ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 192.

¹²⁹ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 192.

poznáním ubohostí všech.
Už je to hmusno tobě čísti
žurnály Moravy a Čech.
Zvěř lovit lehkou stydno lovci,
tvůj zápal pohyne.
A neprobudíš tupých ovcí.
Nikdy ne!

Tož ničeho té chvíle nežel
a nečiň pokání.
Lež, jako hoch jsi kdysi ležel
Chlomecké na stráni.
V tvé zemi vyhynuli lidé,
jsou čistší pocity.
Ty vyčkáváš, až soumrak přijde
prostorou opitý ...¹³⁰
[...]

Báseň Trilogie je rozdělená do tří částí. V první části lyrický subjekt kritizuje proměnu společenských ideálů, ke které dochází vlivem politické situace a s ní spojených planých slibů. Kritizuje lidi, kteří za touto proměnou ideálů stojí, kteří je mění z ideálů v paskvil a které nazývá generací „mdlých, egoistních lidiček“.¹³¹ Dále kritizuje společenskou bezperspektivnost a nedostatečné odhodlání pro změnu, přičemž v kontrastu s odsuzováním tohoto udává důvod, proč je třeba být aktivní a vyzývá společnost k boji. Dále pokračuje kritikou nečinnosti společnosti, opakuje, proč je třeba bojovat a k boji opět vyzývá. V poslední strofě první části básně nalezneme tvrzení, že už se nedá věřit slibům, v něž byla vkládána důvěra, jelikož tyto sliby ztratily svou důvěryhodnost porušením. Následně čteme o strachu lidí bojovat, ale i přes tento strach je lyrický subjekt znovu vyzývá k aktivitě.

V první strofě druhé části básně, kterou uvádím v ukázce, lyrický subjekt oslovuje nenávist, kterou se snažil vzbudit v národu vůči Rakousko-uherské monarchii. Personifikované nenávisti dává najevo, že chápe, že je unavená poznáním skutečné podstaty lidí v Čechách. Lyrický subjekt vyjadřuje také své znechucení nad články (pravděpodobně prorakouskými) z českých a moravských novin. Dále udává, že je příliš snadné, přimět k nenávisti lidí, kteří vědí, že by měli za svobodu země bojovat a Rakousko-uherskou monarchii nenávidět, a tudíž snaha o probouzení nenávisti v těchto lidech pohasne. V následujících verších píše o lidech,

¹³⁰ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 198.

¹³¹ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 197.

kteří jsou příliš ovlivnění prorakouským smýšlením a nedokážou, nebo možná nechtějí, vidět pravdu. Celá první strofa nese námět bezmoci a sebekritiky. Ve druhé strofě dochází k přerodu z bezmoci ve smutné smíření a zároveň dochází ke změně adresáta, kdy lyrický subjekt už nehovoří k nenávisti, objevuje se básnické sebeoslovení. Přechází ke smíření až ke stagnaci, kdy vyslovuje myšlenku, že by se měl smířit se skutečností, že nic změnit nedokáže.

Poslední, třetí část se nese v duchu melancholického, smutného smíření. Lyrický subjekt si uvědomuje bezvýchodnost situace a zmocňuje se ho skepse. Vyjadřuje se také o své poezii, která se z ostré kritiky změnila v „melancholický popěvek“¹³² V básni se vyskytuje básnické sebeoslovení, jímž vyjadřuje, že jeho samotného škoda není, že pouze lituje úsilí, které bez výsledku vynaložil v cestě za probuzení nenávisti v lidech. Samotné nenávisti vůči Rakousko-uherské monarchii, jež ho ovládla, nelituje.

2.6.2.8. Téma strachu a smrti ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Využíváním těchto dvou námětů, jež se, podobně jako náměty bezmoci a skepse, v básních prolínají, autor pravděpodobně poukazoval na své pocity ohledně budoucnosti. Smrt v určitých básních by mohla být metaforou pro zánik národa, kterého se, stejně jako smrti samotné, Dyk obával. Tato metafora mohla vzniknout kvůli jeho obavám ohledně nečinnosti národa z hlediska boje proti nadvládě Rakousko-uherské monarchie.

Motivy smrti a strachu se opakují ve druhé a třetí části sbírky. Často se objevují ve spojitosti s bezmocí, kdy básník zoufá nad stavem českého národa a české země a vnímá stagnaci v boji jako předzvěst zániku.

Vyskytují se však i básně s tematikou existenciální úzkosti a konečnosti lidského života. Příkladem básně s námětem smrti může být báseň *Vánoční*. Tématem této básně je beznaděj a motiv smrti, potažmo strachu z ní se zde objevuje opakovaně. V básni vedle sebe autor staví Jezulátko, které symbolizuje naději a křesťanskou víru a hrůzu hrobů, znázorňujících právě smrt a existenciální úzkost. Básní autor vyjadřuje výsměch a nevíru v křesťanskou představu posmrtného života. Z posledního dvojverší básně „Bylo. A není. Bylo. Krátce. / Pac a pusu Jezulátko!“¹³³ můžeme vnímat jak nevíru v posmrtný život, tak i výsměch této představě. Druhý verš citovaného úryvku je míněn ironicky s výsměchem jako rozloučení s Jezulátkem, symbolizujícím křesťanskou víru v posmrtný život.

¹³² DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 198.

¹³³ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 196.

Dalším příkladem básně s tematikou smrti může být báseň Tři řady oken. Báseň pojednává o nemocnici, za jejímiž zdmi čeká většinu nemocných smrt. Lyrický subjekt v básni popisuje nejprve zoufalou situaci pacientů, kteří v nemocnici leží, následně se stává jedním z nich. Z básně je znatelná beznaděj, kterou lyrický subjekt pocítuje z blížící se smrti, stejně jako smutek, jež cítí kvůli samotě.

Příkladem básně s touto tematikou uvádím báseň Apostrofa neštěstí.

Apostrofa neštěstí

Už zářijový mírní chlad
i slunce žáry polední.
Je mi, jak někdo by mi krad'
pokladů zbytky poslední.

Do rukou svých bere je
nejasná, smutná mátoha.
V horečce poslední naděje,
hladová bytost, ubohá.

Hladová bytost. Tlumím sten
a výčitky hrot bezděčný.
A fascinován hledím jen
v zrak strhaný a horečný.¹³⁴

Báseň přináší obraz smrtky a popisuje pocity lyrického subjektu, které se ho z přibližující se smrti zmocňují. Připadá si, že ho někdo okrádá o zbytky života, což ještě podtrhuje prvním dvojverším, v němž uvádí, že příchod podzimu okrádá slunce o jeho teplé paprsky, stejně jako smrt okrádá člověka. V další části básně lyrický subjekt popisuje nejen to, jak smrtka vypadá, ale také skutečnost, že se snaží potlačit výkřik a pokračuje i snahou vyhnout se výčítkám, že nechce zemřít, které ale není komu adresovat a o nichž ví, že už jsou zbytečné. Báseň uzavírá poznání, že ve smrti je cosi fascinujícího.

¹³⁴ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 171.

2.6.2.9. Méně frekventovaná témata ve sbírce *Satiry a sarkasmy* (1924)

Mimo všech výše zmíněných témat se ve sbírce objevují také náměty s nízkou frekvencí opakování. Mezi ně patří téma lásky, církve, historie a opuštění.

K tématu lásky, zejména té neopětované, autor dle mého názoru inklinuje, jelikož básně s milostnou tematikou patřily mezi jeho prvotiny. Mezi básně s touto tematikou patří například báseň *Básníkům*, jatým touhou romantickou ... Tato báseň vypráví o bolesti zlomeného srdce, kterou lyrický subjekt pociťuje. Příčinou jeho zlomeného srdce však nejsou pouze ženy, ale také bolest z nekvalitní kýčovité literatury, již píše „sladkobolní“ básníci. Právě těm přeje nejen výsměch, jak udává na čtvrtém verši třetí strofy „jim na posměch by bylo vlastní dílo.“¹³⁵, ale také bolest z nešťastné lásky, aby sami poznali na základě takto hlubokého prožitku, že jejich dílo je v porovnání se skutečnou bolestí zlomeného srdce k smíchu.

Dalším tématem s nízkou frekvencí je fotbal. Příkladem je báseň *Richard Prinn*, která pojednává o anglickém brankáři Richardu Prinnovi. Richard Prinn z anglického města Ilford je v básni s nadsázkou a ironií stavěn nad anglické politiky a je takovou hvězdou, že ilfordské dámy touží po Prinnovi jako po otci svého dítěte. Následně se zármutkem autor líčí Prinnovu smrt. Když je po smrti nahrazen jiným brankářem, který je ale neúspěšný, Prinn sám vstane z mrtvých, aby dál mohl hrát za svůj tým, čímž se z Prinna stává zachránce fotbalového klubu.

Posledním tématem je opuštění domova, které souvisí s bezmocí a smutným smířením, ale také s láskou k rodné zemi. Lyrický subjekt již nevidí jiné východisko než odejít z vlasti. Básně s touto tematikou můžeme nalézt ve druhé části sbírky, například v básni *Starý dojem*, ve které lyrický subjekt pozoruje svou zemi a popisuje, co cítí. Na zemi, kterou opouští, hledí lyrický subjekt s láskou a nostalgií, o čemž svědčí poslední dvojverší první a třetí strofy „Za mnou je domov, láska, víra, klid. / Jsem na odchodu. Už se nevrátit!“¹³⁶ Dalším příkladem uvádím báseň *Hvizd vlaku*. Už její název prozrazuje námět odjezdu z domova. Stejně jako v předchozí zmiňované básni i zde lyrický subjekt popisuje, co vidí a jak se cítí při odjezdu. Oproti první básni, nese tato báseň pesimističtější nádech, z veršů je znatelná bolest a smutek, jež pociťuje lyrický subjekt při odjezdu ze země.

¹³⁵ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 122.

¹³⁶ DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič knihkupec, 1924, s. 164.

3. Závěr

Cílem této bakalářské práce je přiblížit poezii Viktora Dyka, která je velmi málo známa běžným čtenářům. Konkrétně se zaměřuji na básnickou sbírku *Satiry a sarkasmy* (1905, druhé vydání 1924).

Bakalářská práce je rozdělena do tří větších oddílů. V prvním oddíle se zabývám životem, politickou činností a literární tvorbou Viktora Dyka, přičemž čerpám zejména z publikace Jaroslava Meda – *Viktor Dyk*. Podstatná je především autorova politická činnost, v rámci níž můžeme sledovat přerod básníka z individualisty v nacionalistu, což se promítá i do jeho poezie.

V druhém oddílu se věnuji nejprve obecně sbírce *Satiry a sarkasmy* (1905). Zkraje objasňuji vznik sbírky, nastiňuji její kompozici a přibližuji tematiku sbírky. Dále se zaměřuji na odlišnosti ve vydáních sbírky z roku 1905 a 1924. Porovnávám vydání sbírky z hlediska kompozičního, obsahového, jazykového, metrického a rytmického. V této části bakalářské práce čerpám především z *Databáze českých meter* ÚČL AV ČR.

V další části tohoto oddílu pracuji již pouze s druhým vydáním sbírky z roku 1924 a postupně analyzuji její poetiku, tedy rytmickou výstavbu, instrumentaci verše – zejména eufonii a kakofonii, výstavbu rýmu, básnické figury, tropiku a také Dykův básnický jazyk. Při analýze rytmické výstavby sbírky jsem došla ke zjištění, že autor často používá pravidelný rytmus pro zdůraznění úsečnosti jeho básní. Mnohé básnické texty získávají také podobu satirických písní.

U analyzování instrumentace verše jsem dospěla k závěru, že Dyk mnohdy pracuje nejprve s eufonií, která se následně vlivem ironie a satiry mění v kakofonii a tím umocňuje dojem kritiky. Výstavba rýmu, která je, stejně jako výstavba rytmu, pravidelná, napomáhá místy k vytvoření dojmu úsečnosti autorových básní. Jindy podporuje písňovost výsměšných satirických básnických textů.

Při analýze básnických figur jsem zjistila, že autor využívá zejména zvukové básnické figury, například anafory nebo refrény pro zdůraznění spolu s exklamací.

Během analýzy Dykovy tropiky jsem dospěla k závěru, že nejčastěji užívanými tropy ve sbírce jsou ironie a sarkasmus, jež jsou typické pro satirickou básnickou tvorbu. Dykův básnický jazyk se při analýze ukázal jako velmi specifický, při zkoumání sbírky jsem zjistila, že autor užívá nejen francouzských výrazů, ale také například frazémů.

Poslední, nejobsáhlejší oddíl, se věnuje pokusu o interpretaci sbírky *Satiry a sarkasmy* (1924). V tomto oddíle pojednávám o nejpodstatnějších tématech ve sbírce. Následně se snažím

vybrané básně interpretovat. Mezi nejvýznamnější témata této sbírky patří kritika Rakousko-uherské monarchie, k níž se Dyk uchyluje z důvodu závislosti českého národa na Rakousko-uherské monarchii a nesvobody, které z této závislosti plynula. Autor k této kritice inklinoval, protože chtěl, stejně jako mnozí další umělci a politici, svobodný stát. Dalšími podstatnými tématy jsou kritika literatury a konkrétních literátů. Dyk vytýkal spisovatelům nedostatečnou uměleckou hodnotu jejich děl, ale také jejich prospěchářství a touhu po slávě. Kritizoval tedy nejen jejich díla, ale i autory samotné. Dyk ve sbírce také často kritizuje amorálnost, jež souvisí jak s prospěchářstvím literárních autorů, tak s nepravostí politiků Rakousko-uherské monarchie. Dalším tématem je kritika pasivity a nečinnosti občanů, která se vyskytuje zejména ve druhé a třetí části sbírky. Autor jí vyjadřuje především nespokojenost se stagnací českého národa v otázce boje za svobodu, tedy z hlediska vzepření se Rakousko-uherské monarchii. Spolu s kritikou nečinnosti a pasivity ve sbírce Dyk také vyzývá k boji a aktivitě. Dyk se tímto snažil ukázat, že i přes veškeré útrapy, které český národ zažívá, nesmí český lid ztrácet naději a poddávat se skepsi. Ve sbírce se objevují také témata bezmoci, skepse, strachu a smrti. K takto negativně laděným básním autor inklinoval nejčastěji v souvislosti s tématy kritiky pasivity národa a obav z budoucnosti.

Básník Viktor Dyk byl odhodlaný za svou zemi a národ prostřednictvím básní bojovat, ať už s ostře kritickým nebo smířlivěji laděným přístupem. Právě pro jeho lásku k českému národu v době jeho ohrožení, která z jeho básní číší, si myslím, že by jeho poezie neměla být opomíjena. Také velice zajímavá podoba básní, z nichž některé můžeme vystihnout jako ostré satirické šlehy, byla hlavním důvodem pro vznik této bakalářské práce.

4. Seznam použité literatury

ČERNÝ, František. *Kapitoly z dějin českého divadla*, Praha: Academia, 2000, str. 241. ISBN 80-200-0782-2

ČERVENKA, Miroslav. *Dějiny českého volného verše*. Brno: Host, 2001, s. 240. ISBN 80-7294-015-5.

ČERVENKA, Miroslav, SGALLOVÁ, Květa a Jiří HOLÝ, ed. *Kapitoly o českém verši*. Praha: Karolinum, 2006, s. 73. Prameny k dějinám českého myšlení, 5. ISBN 80-246-1274-7.

ČORNEJ, Petr. *Dějiny země Koruny české, 1: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha: Paseka, 1993. s. 285, 286. ISBN 80-85192-61-6.

DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: Tiskové a vydavatelské družstvo „Samostatnosti“, 1905.

DYK, Viktor. *Satiry a sarkasmy: 1897-1905*. 2. vyd. Praha: F. Topič knihkupec, 1924.

FROST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985.

HÁJKOVÁ, Anna. Pomsty individualistovy. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: ČSAV, 1977, 25(1). ISSN 0009-0468.

HILAR, Karel Hugo. *Viktor Dyk: essay o jeho ironii*. Praha: Dr. R. Brož, 1910. s. 11.

JELÍNEK, Hanuš. *Viktor Dyk*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1932, s. 12,13.

MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich, 1988. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti (Melantrich).

MED, Jaroslav. *Od skepse k naději: studie a úvahy o české literatuře*. Svitavy: Trinitas, 2006. Studium (Křesťanská akademie v Římě). ISBN 80-86885-04-6.

MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 44. ISBN 80-85865-48-3.

NOVÁK, Arne. *Viktor Dyk*. Praha: Fr. Borový, 1936. Postavy a dílo, s. 10.

OBŠIL, Jan. *Politické dějiny národa československého od r. 1848: [zvláště války světové a události poválečných]*. Velké Meziříčí: Alois Šašek, 1922. s. 32.

THEER, Otakar. *Literatura. Lumír: časopis zábavný a poučný*. Praha, 1905, 33(10), 481–483. ISSN 1212-0243.

TOMEŠ, Josef, ed. *Básník a politik: sborník z konference k sedmdesátému výročí úmrtí Viktora Dyka*. Praha: Akropolis, 2004, 197 s. ISBN 80-903417-6-4.

VYTLOUKAL, F. V. Nové písemnictví. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha, 1906, 36(4), 356–358. ISSN 1212-026X.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.

5. Seznam použitých internetových zdrojů

KOLÁR, Robert. Verš a žánr. Skica k předválečné tvorbě Viktora Dyka. *Slovo a smysl*. [online] Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2021, 37(18), s. 29–42. Dostupné z: <https://wordandsense.ff.cuni.cz/en/magazin/2021-18-37-2/>

PLECHÁČ, Petr, IBRAHIM, Robert. *Databáze českých meter* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2013. Dostupné z: <http://versologie.cz>

Online archiv Národního divadla. *Národní divadlo: Eugen Wiesner* [online]. Praha: Národní divadlo, 2020. Dostupné z: <http://archiv.narodni-divadlo.cz/umelec/4044>.

Internetová jazyková příručka [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2008–2022. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>.

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2011–2022. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>